

9e jaargang no. 4
15 december 1990

Gildebrief

*IJs en weder dienende
een voorspoedig 1991*

VRIJWILLIGE
HET GILDE VAN MOLENAARS

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

DE GILDEBRIEF

Verenigingsorgaan van het Gilde van Vrijwillige Molenaars verschijnt 4x per jaar.
De oplage is 1400 exemplaren.

Redactie: G.J. Pouw, D.J. Braay en J.P. Kurver.

Redactie-adres: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars p/a Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden

Secretariaat: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars Nieuwe Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen, tel. 02152-51695

Postgirorekening: 2144780 t.n.v.:
Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Naarden

BESTUUR

Voorzitter: Dick-Jan Braay,
Koningsdiep 78, 1509 WE Zaandam, tel. 075-311639

Secretaris: Boudewijn van Weel,
Nw. Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen,
tel. 02152-51695

Penningmeester: Gerard Barendse,
Beatrixstraat 79, 2685 BH Poeldijk, tel. 01749-45580

Examencoördinator: Jan Spruit,
Molenviergang 8, 2761 BK Zevenhuizen,
tel. 01802-2613

Biotoopwacht: E. Smit, Esdoornlaan 61
1521 EC Wormerveer, tel. 075-283123

Gildeverzekeringen: Mevr. M. Mulder,
Veenhuizerkade 3, 1704 DK Heerhugowaard,
tel. 02207-13002

Bliksemafleidercontrole: D.J. Abelskamp,
Laan 1940-1945 nr. 2, 7231 GL Warnsveld

Ledenadministratie: Mevr. E.N. Pouw-Schipper,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden, tel. 02159-45428

Contactpersoon voor de afdelingen:

Gerard Sturkenboom,
Biss. Arnoutlaan 14, 5591 BL Heeze,
tel. 04907-2602

Publicaties/redactie: Gerrit Pouw,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden, tel.
02159-45428

Algemeen: Peter de Moes,
Hermelijnlaan 3, 1216 EB Hilversum,
tel. 035-215772

ADVERTENTIES

Voor bedrijven of instellingen, die materialen en/of diensten aanbieden welke direct of indirect te maken hebben met de molens, staat de mogelijkheid open te adverteren.
Advertentietarieven op aanvraag.

JAMMER GENOEG BENT U NIET DE ENIGE MET BELANGSTELLING VOOR MONUMENTEN

Evenals u hebben ook
houtworm, boktor en zwam
een uitgesproken voor-
liefde voor ons nationaal
monumentenbestand.

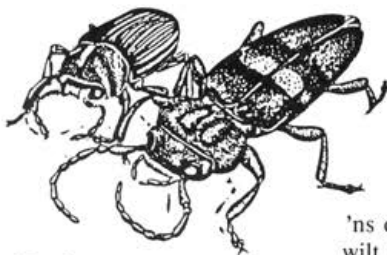
En waar uw be-
langstelling opbouwend is,
gaan zij nogal afbrekend te
werk.

Resultierend in schade-
posten van miljoenen guldens. Voorkomen
blijft daarom altijd goedkoper dan genezen.

Sterker nog: genezen is soms zelfs
helemaal
niet meer mogelijk.

Laat daarom een specialist van Rentokil
bij u langs komen voor inspectie. De kosten
van deze inspectie zijn nul komma nul, waar
ook in Nederland.

Bovendien krijgt u meteen een serie

Links de houtworm, rechts de boktor.
Samen veroorzaken ze voor miljoenen
schade aan monumenten.

duidelijke tips over
bescherming.

Vul de bon in en stuur
'm op. Ook als u eerst onze
uitgebreide dokumentatie

'ns onder de loep
wilt nemen.

RENTOKIL GRATIS INSPECTIE

- ☐ Wilt U mij bellen voor een gratis inspectie?
☐ Wilt u mij eerst dokumentatie zenden?

Naam: _____

Bedrijf: _____

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Telefoonnr.: _____

Opsturen aan rentokil, postbus 52, 2280 AB Rijswijk (Z.H.).
of bel gratis: 06-0226600

't GAANDE WERK

Op 27 oktober j.l. vond in Rotterdam de jaarlijkse contactdag voor de afdelingsbesturen van het Gilde plaats. Er stonden die dag weer enkele belangrijke punten op de agenda, waarover op levendige wijze van gedachten werd gewisseld.

Zoals over de plannen voor alternatieve opleidingen tot vrijwillige molenaar die in enkele provincies de kop hebben opgestoken en waarvan er enkelen inmiddels een vroege dood zijn gestorven; het op peil houden van het instructeursbestand (met name in kwalitatief opzicht); het verbeteren van de proefexamens; het werven (gewenst of niet gewenst) van vrijwillige molenaars (landelijke- of regionale werking?) enz.

Het bestuur hoopt met de inzichten die deze dag naar voren zijn gekomen haar voordeel te doen teneinde in het komende jaar de juiste beslissingen te kunnen nemen.

In deze Gildebrief treft u weer een groot aantal bijdragen aan. Uw speciale aandacht vraag ik voor het artikel over de betaling van de contributie. Neemt u goede nota van de inhoud van dit artikel. U bespaart hiermee uzelf en de ledenadministratie van het Gilde een hoop ergernis bij de betaling van de contributie voor 1991.

Gebleken is, dat de redactie van de Gildebrief, de drukker en de PTT, samen meer dan één maand nodig hebben voor de vervaardiging en bezorging van de Gildebrief. Vandaar dat wij voor 1991 de inleverdata voor de copy met 14 dagen hebben vervroegd.

Rest mij u nog, namens het bestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, een gelukkig en gezond 1991 toe te wensen.

Dick Jan Braay, voorzitter

Inleveren copy:

Voor Gildebrief no. 1 (verschijningsdatum 15 maart 1991) dient Uw copy vóór 1 februari 1991 bij de Gildebrief-redactie binnen te zijn.

EXAMEN WEL EN WEE

In de afgelopen maand oktober werd weer een serie examens afgenomen. Nadat de examens van het afgelopen voorjaar een goed resultaat opleverden, werd dit najaar met spanning uitgezien naar het aantal geslaagden. Jammer genoeg viel het deze keer wat tegen. Het aantal geslaagden was 14, terwijl er 21 kandidaten waren.

Het spreekt vanzelf dat een honderd procent score niet verwacht mag worden. Allerlei oncontroleerbare omstandigheden en vooral de zenuwen spelen de kandidaat parten. Ondanks dat er steeds wordt gepoogd de sfeer niet al te gespannen te doen zijn, blijkt dat het belang dat aan het behalen van het getuigschrift wordt gehecht, zéér groot is. De gevolgen van dit soort spanningen doen zich regelmatig voor.

Zo kan het gebeuren dat zo maar wordt vergeten om een hoektuw vast te zetten. Ook worden zwichtlijnen wel gekruist vast gezet en worden bovenlijnen of hoge lijnen wel verward met duikertjes of omgekeerd. In het verleden werd soms vergeten alle kikkerlussen vast te zetten, met als gevolg een wel zeer vreemd gezicht als er een zeil dwars kwam te staan. Het zijn duidelijke voorbeelden van fouten die gemaakt worden door overmatige spanning. De oorzaak van dit soort fouten

wordt door de examencommissie zeker herkend en een aantal daarvan wordt wel door de vingers gezien. Het zijn waarlijk niet de geringsten onder de molenaars waarbij dit soort fouten voorkomen.

Het wordt heel anders als blijkt dat een kandidaat bij voorbeeld consequent zijn zeilen wegrolt, staande midden voor het hekwerk. Een langdurig knevelen van het zeil, inclusief een uitgebreide slingerpartij is dan nodig om het danig ingekorte zeil te vrijwaren van zgn. 'vlaggetjes' of 'driehoekjes'. Een gevolg is ook dat het kortere zeil veel hoger moet worden vastgezet en eruit komt te zien als een dunne harde worst.

Een zeil behoort te worden opgerold, geleidelijk zo ver mogelijk naar rechts opzij lopend, naar mate het verder wordt opgerold, totdat men uiteindelijk vrijwel precies in het verlengde van het windbord staat. Men kan dan het zeil gemakkelijk ook bovenaan weggrollen zonder dat het nodig is om het te behandelen als een uitgewrongen vaatdoek. Het gaat bovendien veel sneller. Het argument dat door deze manier van werken het zeil kan worden beschadigd snijdt weinig hout; het is daarentegen een rustige, ongeforceerde manier van werken. Het gaat met minder geweld gepaard dan bij de slin-

gerpartij die nodig is bij het oprollen, staande midden voor het hek. Het mag evenwel niet zo zijn dat de molenaar in één ruk het halve zeil naar opzij trekt zonder dat het opgerolde deel van het zeil onmiddellijk volgt. Dit wegtrekken van een groot stuk zeil ineens kan zelfs gevaarlijk zijn wanneer het flink waait. Ook zou door deze handwijze wel schade aan het zeil kunnen ontstaan. Het behoort dus zo te zijn dat het bovenste uiteinde van het opgerolde gedeelte zich nog op de roe bevindt. Een molenaar is op deze wijze in staat zelfs zonder schrap- en schuurgeluiden, dus zonder slijtage, z'n zeilen weg te rollen.

Een andere zaak die bij de laatste examens was te zien en die verwondering wekte, zijn de nieuwe manieren die gebruikt worden om de windrichting te bepalen.

Jaren geleden deed een kandidaat dat met behulp van zijn broek. Omdat hij zijn goede broek niet aan had tijdens het examen, gaf dat grote problemen. Hoe deed hij dat dan? Zijn werkbreek was altijd uitbundig voorzien van meel en stof. Door er flink op de kloppen en daarna te kijken waarheen het stof wegwaide bepaalde hij de wind. Met een schone broek aan kwam hij dan ook in de moeilijkheden.

Deze methode was voor de examencommissie dus niet nieuw meer. Wel nieuw was de methode om de wind te bepalen staande tegen het molenlijf. Daar zou dan de plek moeten worden gevonden waar zich geen of althans minder wind voordoet en dat bepaalde de plek waar het wiekenkruis op de wind zou staan. Of dat ook werkt wanneer men achter de roe staat (om maar niet te spreken van een bezielde roe, of nog erger een, draaiende roe) was niet duidelijk. Deze puur theoretische benadering drong ook door tot het examen.

Het mag duidelijk zijn dat men de windrichting mag bepalen met allerlei hulpmiddelen, zoals windvaan, grassprietjes, golven op water, rook, vlaggen etc. etc. maar dat de doorslag geeft de plek achter de molen waar geen, of althans de minste wind zich voordoet. Zelfs bij een wipmolen die een vierkante ondertoren heeft, is dat goed te bepalen. Daarna kan men de staart -indien gewenst- iets krimpnd om zetten waardoor men staande achter de staart, enige wind voelt van rechts (de zgn. linkerwang - rechterwang regel) en dit ter voorkoming van eventuele zeilslag bij een licht belaste molen. Op dit gebied is er niets nieuws onder de zon.

Indien er wordt gesproken over zeilslag dan is de enige plek om dat te controleren, links van de molen. Het is niet logisch om te gaan luisteren naar zeilslag als de molen pas heel langzaam rondgaat. Zeilen kunnen pas gaan slaan als de molen een behoorlijke gang loopt. Ook is het niet logisch om op zeilslag te controleren als de molen op alle enden zwaar gewicht staat. Als de zeilen in zo'n situatie nog slaan dan staat de molen dusdanig ver uit de wind, dat de molenaar dat reeds lang op een andere manier had moeten constateren. Als het neer-

gaande zeil slaat, staat de molen veel te ver krimpnd. (Ook dat kwam voor.)

Het bepalen van de wind dreigt te worden verheven tot een uitgebreide ceremonie, compleet met flinke wandelingen rondom de molen. Het dient daarentegen een vrijwel automatische handeling te zijn die zich binnen luttele seconden afspeelt.

Het op zeer wijfelende wijze bepalen van de windrichting duidt niet op een doortastende wijze van handelen. Op een molen kunnen zich echter situaties voordoen die een snel en onmiddellijk ingrijpen vereisen. Wanneer een kandidaat in een zaak als het bepalen van de windrichting sterk weifelt, kan niet worden verondersteld dat hij/zij bij calamiteiten snel en doortastend handelt. Dan is het maar de vraag of de molenaar de molen de baas is en niet anders om.

Tijdens de laatste examens vielen ook wat nieuwe termen en benamingen te beluisteren. Zo viel de term 'zetpaal' of 'bezetpaal', waar een doodgewone kruipaal werd bedoeld. Ook werden hondsoren en

GESLAAGDEN NAJAARSEXAMEN

Donderdag 4 oktober 1990
op Hempenserpoldermolen te Warga
A. Koster uit Kollum

Vrijdag 5 oktober 1990
op molen 'De vier winden' te Pieterburen
Mej. B.G. Tiemens uit Niezijl; J. Kok uit Oude Pekela en S.A. Pot uit Woltersum

Donderdag 11 oktober 1990
op molen 'De Hegeman' te Dijkterhoek (Holten)
J.M.P. Bourgonje uit Deventer; J.A. Arink uit Wijhe en A.A.M. Hilderink uit Haaksbergen

Woensdag 17 oktober 1990
op molen 'De Hoop' te Garderen
H.J.M. Schreurs uit Eemnes en K.J. de Hart uit Obdam

Dinsdag 23 oktober 1990
op de Groeneveldse Molen te Schipluiden
R.T. Kleijn uit Brielle; J.H.A. van Schalkwijk uit Leiden; G.C.M. uit Hoogmade en L. van der Vlist uit Bodegraven

Vrijdag 26 oktober 1990
op molen 'Zeldenrust' te Oss
H. Bosman uit Rhenen

korbelen wel eens door elkaar gehaald. Daarnaast worden streekeigen benamingen als 'baan' of 'baansteek' of 'scheien' etc. in de streken waar dat gebruikelijk is, juist weinig gebruikt.

Een nieuw woord voor een oude constructie was dit jaar het 'Verbeterd Engels Kruiwerk'. Gevraagd naar wat dit dan wel was, bleek het te gaan om de bekende ijzeren rollen met flenzen aan de zijkanten en werkend tussen twee rails.

Voor zover bekend nog nooit en nergens anders betiteld als 'Engels kruiwerk'. Nader gevraagd naar wat dan wel een gewoon 'Engels kruiwerk' was in de visie van de kandidaat, bleek het te gaan om een rollenkruierwerk met ijzeren rollen.

Het is niet te hopen dat meer van dergelijke vondsten ingang vinden, want de spraakverwarring zou wel erg groot worden. Men kan zich afvragen wat de bron is van dergelijke foute benamingen. Ze zijn in geen enkel leerboek te vinden.

Tenslotte was er nog een handeling die bevreemding wekte. Aan de kandidaten wordt wel gevraagd hoe te handelen wanneer een onweersbui hen overvalt. Daarbij werd door een kandidaat geantwoord dat hij de bliksemafleider aan de staart zou vastleggen. Dat was geheel nieuw en misschien nog enigszins te verdedigen wanneer het ging om een ijzeren staartbalk of om een staartbalk die voorzien

was van een koperen bliksemafleider die door middel van rollen in verbinding stond met de as.

In normale gevallen hoort een bliksemafleider aan de roede en nergens anders.

De meeste gevallen die hier werden genoemd bleken bij navraag door de instructeurs te zijn aangeleerd. Slechts zelden zijn het uitvindingen van de leerlingen zelf. Gelukkig zijn het nog geen veel voorkomende tekortkomingen. Toch kunnen dit soort zaken een eigen leven gaan leiden. Dat is dan ook een reden om ze hier te noemen. Vooral wanneer een kandidaat op slechts één molen zijn instructie ontvangt kan zoiets gebeuren. Wanneer men op meerdere molens komt, zullen zulke 'eigenaardigheden' vanzelf een kort leven leiden.

De kandidaat wordt dan geconfronteerd met andere zienswijzen en zal gaan vragen naar het hoe en waarom. Hij zal ontdekken dat er zaken hier en daar op verschillende wijze tot een oplossing komen. Dat is op zich zelfs niets bijzonders. Er leiden tenslotte meerdere wegen naar Rome. Maar hij zal ook ontdekken dat er soms dingen echt verkeerd worden opgelost. Men kan ook de verkeerde weg naar Rome nemen en dan komt men er nooit.

Een op goed niveau afgenomen proefexamen zal genoemde fouten moeten signaleren.

K.

DE LICHT OP DE KORENMOLEN

Woord vooraf:

Onderstaand vindt u een overzicht en bewerking van de enquête-resultaten. Waar mogelijk is (onder voorbehoud) getracht conclusies uit de gegevens te trekken. Andere bronnen dan de enquête-gegevens zijn niet gebruikt.

Bij een uitgebreidere studie is het zonder meer wenselijk dit wel te doen.

De omvang van de stof brengt een splitsing in twee afleveringen met zich mee. In de eerste aflevering wordt de licht op de watermolen en op de standerdmolen behandeld. In het volgende nummer kunt u de behandeling van de licht op de bovenkruiers tegemoet zien.

Vanwege de beperkte ruimte wordt thans geen nieuw onderwerp aan de orde gesteld. We hopen, dat u de tijd zult willen gebruiken voor het inzenden van gegevens betreffende de vorige onderwerpen. Ook over de licht kunt u nog gegevens inzenden. Mocht u behoefte hebben te reageren op de inhoud van deze aflevering: uw reactie is welkom!!

Op dit moment zijn van 37 verschillende personen inzendingen ontvangen. De ingezonden gegevens hebben betrekking op 55 korenmolens. De in de bijdragen genoemde molens (tussen haakjes) brengen het totaal aantal molens waarvan we iets weten op 64.

Deze zijn naar type onder te verdelen als volgt:

Rosmolen: 0 molens

Watermolens: 5 molens

Standaardmolens: 5 molens

Bovenkruiers: 45 molens

Naar provincie verdeeld is de lijst als volgt:

Groningen: 4 (+2)

Friesland: 1

Drenthe: 3

Overijssel: 3 (+1)

Gelderland: 7

Utrecht: 3

Noord-Holland: 1 (+1)

Zuid-Holland: 5 (+2)

Zeeland: 3

Noord-Brabant: 23 (+1)

Limburg: 0 (+2)

Belgisch Limburg: 2

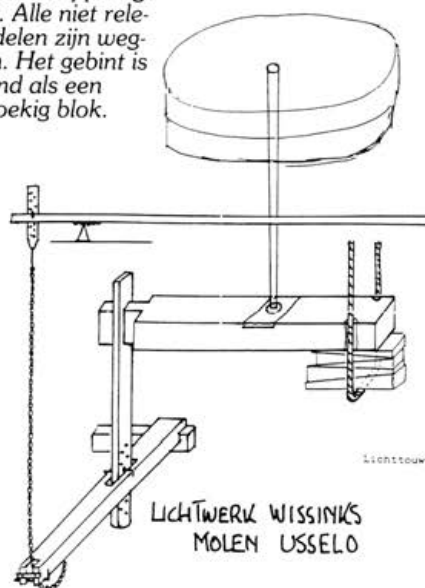
De gegevens

De historische ontwikkeling van molentypen als uitgangspunt nemend, beginnen we bij de watermolens, de molens worden verder (zoveel mogelijk) naar bouwjaar gerangschikt:

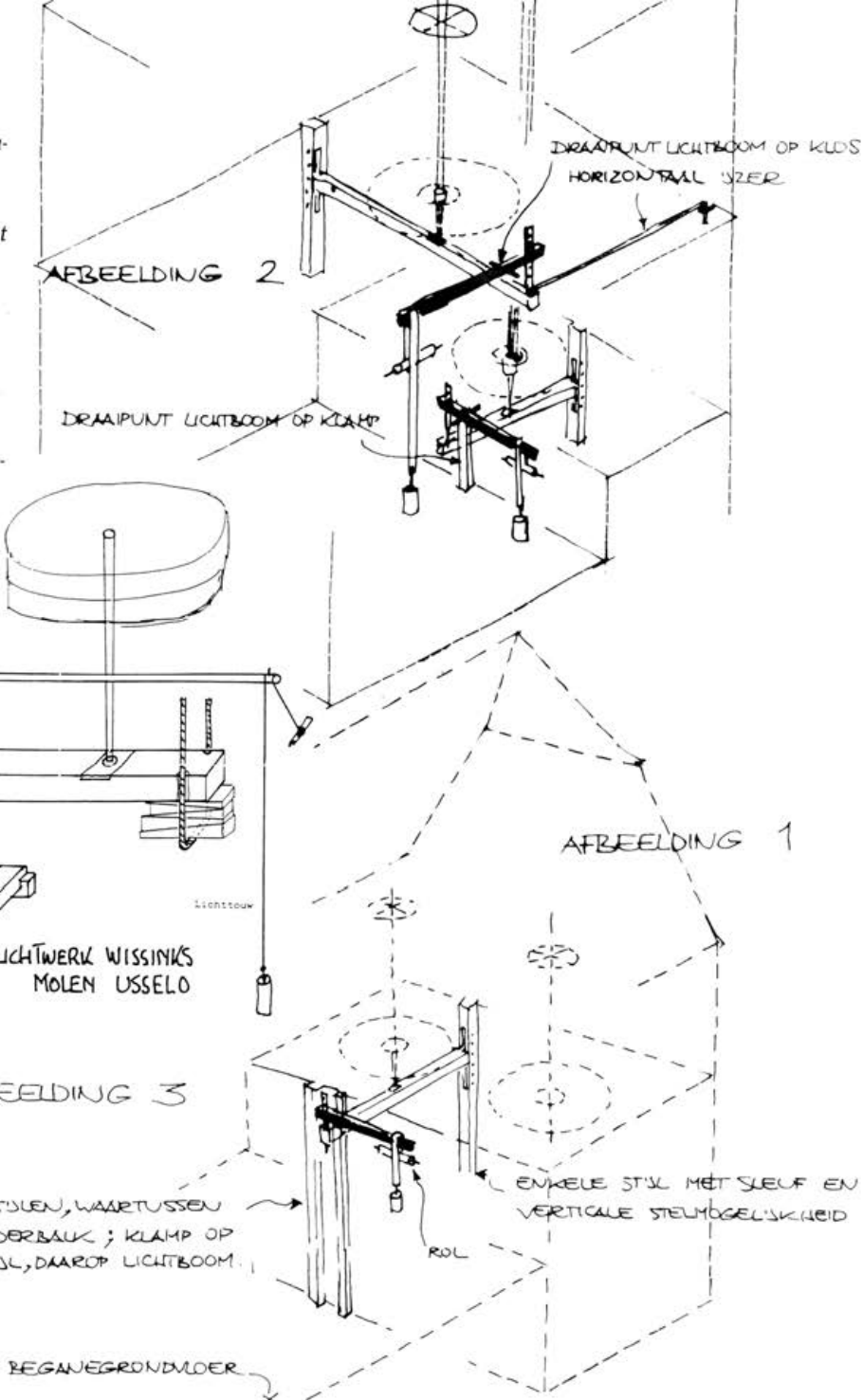
0 Over rosmolens zijn helaas geen gegevens binnengekomen.

Bij de afbeeldingen:

* afb. 1 Een schematische tekening van een Noordbrabantse Watermolen door Nico Jurgens, bewerkt door schrijver dezes. Weergegeven wordt hier de algemeen voorkomende constructie in het Oostbrabantse gebied. De stenen hebben bovenaandrijving, de koningsspil is tussen beide steenkoppels geplaatst. Alle niet relevante delen zijn weggelaten. Het gebint is getekend als een rechthoekig blok.

AFBEELDING 3

* afb. 2 Een schematische tekening van een Noordbrabantse standermolen door Nico Jurgens, bewerkt door schrijver dezes. As en bovenwiel en alle niet relevante delen zijn weggelaten. In deze positie bevindt zich het stormbint rechts achter en het trapbint links voor.

* afb. 3 Een tekening van F.G. de Bruin, weergevende de huidige constructie van de licht op de standermolen van Usselo. Omtrent de historische betrouwbaarheid van deze constructie zijn geen gegevens bekend.

I De gegevens over watermolens hebben allen betrekking op molens in de provincie Noord-Brabant.

II De gegevens over standerdmolens zijn afkomstig uit Overijssel, Gelderland, Brabant, Limburg en Belgisch Limburg.

III Bij de bovenkruisers zien we een zekere spreiding, al is deze landelijk gezien tamelijk onevenwichtig.

IV Van maalstoelen hebben we geen gegevens. Wel beschikken we over een voorbeeld van het lichtstelsel 'Van Riet'. Voor de symbolen (bijv. IIa, IIIb) wordt verwezen naar de eerste aflevering van deze enquête, waar de vragen zijn afgedrukt.

I De watermolen

De belangrijkste informatie hierover is afkomstig van Nico Jurgens.

De oudste nog aanwezige constructies van de gebouwen gaan terug tot ca. 1750. In Nederlands en Belgisch Limburg zijn vele molens voorzien van een ijzeren gaandewerk. De niet gemoderniseerde molens in deze gebieden sluiten met hun gegevens bij de Brabantse aan. Er is weinig variatie in lichtconstructies. Vanwege de regelmatige energiebron heeft een watermolen geen reguleur.

De lichtconstructies vertonen een tamelijk gelijkvormig beeld (afbeelding 1).

Het veelvuldig ontbreken van een kussenblok op de pasbalk (een oude constructie?) hangt misschien samen met het voorkomen van pennetjeswerk, of met de ligging van de pasbalk radiaal naar de koningspil gericht. De stut is dan in de lengterichting van de pasbalk verstelbaar d.m.v. 2 wiggen. Als er een taatspotje is vinden we ook een kussenblok. De molens hebben in principe een koningspil met spoorwiel, de stenen worden van boven aangedreven.

De houten lichtboom is boven de steenzolder. Er is vaak een riem, die naar beneden gaat via een katrol, dan naar boven, over de lichtboom, en naar beneden, waar het gewicht hangt. De pasbalk (vonder) hangt tussen stijlen. De licht en de maalbak bevindt zich tegen het gebint (buitenwand), waarin het vaste draaipunt van de vonder is opgenomen.

De Gennepmolen te Eindhoven, die voor het eerst vermeld wordt in 1249 en ondermeer in 1585 is herbouwd, heeft een lichtconstructie die niet dateerbaar is, maar mogelijk in 1884 al bestond. Deze komt overeen met die op andere molens in de streek. De onderaandrijving is voor deze streek ongewoon. Aan de molen is nogal wat veranderd. Er is een kussenblok: Ib, variant IIa, IIIb, variant IVc.

Van de Venbergse molen onder Valkenswaard zijn weinig historisch betrouwbare gegevens voorhanden. Er is een kruisvonder wat niet oud lijkt te zijn. Het lichtwerk wordt niet met een riem, maar met een touw bediend. Conclusies over de oude constructie kunnen niet worden getrokken: Ia, IIc, IIIb, variant IVc.

Van de watermolen te Dommelen, gemeente Valkenswaard is het bouwjaar onbekend. De molen zou 18e-eeuws kunnen zijn. Het type van de licht

is normaal voor de streek: Ia, IIa (stijlen in gebint), III hout, tegen gebint, IV met extra lus.

Van de gesloopte molen te Keersop, gemeente Riethoven die mogelijk 18e-eeuws was wist Jurgens nog gegevens te achterhalen: Ia en b, IIa, III hout, tegen gebint. De watermolen van Stevert bij Steensel, gemeente Eindhoven is in 1745 gebouwd. Deze molen is in 1928 ingrijpend gewijzigd. Intussen heeft het gebouw een andere bestemming. Afgezien van een steenkoppel op ijzeren maalstoel was er een koppel met kruisvonder en onderaandrijving. Deze beide constructies zijn uitzonderlijk voor de streek.

II De standerdmolen

In Vlaanderen zien we vaak standerdmolens met twee aswielen. De beide koppels stenen liggen dan op de bovenste zolder. Weinig algemeen bekend is het feit, dat deze constructie ook in Nederland voorkomt. De hier besproken molens hebben in de meeste gevallen een bovenwiel met dubbele rij kammen. Het koppel aan de zijde van het stormbint ligt op een maalstoel op de eerste zolder, het koppel aan de zijde van het trapbint op de bovenste zolder. De lichtconstructie van beide koppels is daardoor soms verschillend (afbeelding 2).

We kunnen beschikken over gegevens van de molens te Usselo, Batenburg, Geffen (De Vliet), Moergestel, Rosmalen, Baexem, Beegden en Eksel (B).

De licht op de Brabantse standerdmolens wijkt in principe niet af van die op de watermolens in dat gebied.

Zeer waarschijnlijk is de Moergestelse molen de oudste in het rijtje, en één van de oudste in ons land; deze molen zou nog wel eens van voor 1600 kunnen dateren (J. Scheirs, De Kleine Meijerij, jrg. 1989, 1 en 2). De molen is in 1854 op de huidige standplaats terechtgekomen en vertoont een lichtconstructie die voor de streek gangbaar is. Het bovenwiel heeft twee gangen kammen. Het koppel tegen het stormbint is recent herplaatst. Er is een tweede aswiel geweest; van het daarbij horende steenkoppel zijn geen gegevens bekend.

Het aanwezige oude koppel heeft een vonderbalk die scharniert in klampen tegen de linkerzijwand (vanaf de trap gezien). Het andere eind is om zijdelingse beweging te voorkomen met een ijzeren stang aan een hoekstijl van het stormbint verbonden.

De lichtboom is boven de steenzolder. Er is géén kruisvonder. De steen draait op 'pennetjeswerk'. De lichtboom wordt bediend middels een riem, vastgemaakt aan de lichtboom, naar beneden om een rol onder de steenzolder, weer naar boven, over een rol op de lichtboom, en weer naar beneden waar het gewicht hangt: Ia, variant IIb, IIIb, IVc, geen reguleur (bron: Jurgens, Scheirs).

De Vliet in Geffen is in 1976 verplaatst en ingrijpend hersteld. Deze molen is volgens Vogels oorspronkelijk afkomstig uit Bostel en zou daar in 1685 zijn gebouwd. De ouderdom van de lichtconstructie is niet bekend. Er is een kruisvonder. Op de molen in Rosmalen die uit 1732 moet dateren zien we eenzelfde constructie, of deze ooit gewijzigd is is

niet bekend. Deze constructie wordt omschreven als gangbaar in de streek (bron: Vogels).

Op de molen in Beegden komt het kruisvonder (Ilc) voor bij het koppel tegen de windweeg (Jurgens). De standerdmolen te Batenburg die algemeen als 18e-eeuws wordt gedateerd heeft een pasbalk die d.m.v. een ketting of ijzer aan de lichtboom is opgehangen, dit is ook geconstateerd in Baexem en Beegden en is voor de standerdmolens gangbaar (bron: Titulaer). Eén koppel heeft een kruisvonder (Ilc), de houten lichtbomen bevinden zich naast (en niet onder) de stenen. De constructie wijkt verder niet van de reeds beschrevene af.

De 'Stermolen' in het Belgisch Limburgse Eksel is in 1901 op de huidige plaats herbouwd. Deze molen heeft twee aswielen en zou afkomstig kunnen zijn uit het grensgebied tussen Brabant en Henegouwen. Het steenkoppel tegen het stormbint wijkt niet af van de genoemde voorbeelden. Het koppel aan de zijde van het trapbint heeft een kruisvonder, de licht hiervan is ingericht met een schroefspindel, wat zeker niet oud zal zijn. Op de vonderbalken een kussenblok, in dit geval kennelijk een oude constructie. Er is een reguleur geweest (bron: Jurgens).

De standerdmolen in Usselo is de enig overgebleven molen van dit type in een wijde omtrek. De molen zou zijn gebouwd in 1802. Verondersteld is wel, dat deze molen toen niet nieuw gebouwd is, maar afkomstig was uit Duitsland ('Strijd voor een Stenderkast', in: Molens, org. van De Hollandsche Molen, 1989, nr. 15 p. 12 e.v. en verwijzingen aldaar). In 1981 is deze molen praktisch geheel

nieuw gebouwd, zoveel mogelijk naar oude gegevens. Echter, de langdurige periode tussen afbraak en herbouw en het tussentijdse overlijden van de eerste molenmaker geeft weinig garanties, dat alle delen naar oude gegevens zijn gecopieerd.

Van de bijzonderheden van deze molen zijn te noemen het feit, dat het een driezolder standerdmolen is, en het voorkomen van een spoorwiel; tegen het stormbint liggen twee koppels stenen. Deze situatie is vergelijkbaar met die in Alphen aan de Maas (Gelders Molenboek, 1969, afb. 4 t/m 8).

Opmerkelijk is, dat in afwijking van de situatie op de bovenkruisers in dit gebied, de lichtboom boven de steenzolder is geplaatst (overeenkomstig andere standerdmolens). De hier aanwezige constructie is min of meer als kruisvonder uitgevoerd; er is een verstelbare verticale verbinding (in hout) tussen pasbalk en dwarse ondersteuningsbalk. De laatste is met de lichtboom verbonden. Er is geen kussenblok, en er zijn geen katrollen in de lichtboom. Het gewicht hangt aan een touw (bron: De Bruin, afbeelding 3).

Het is bijzonder spijtig, dat we van de standerdmolens in grote delen van ons land zo weinig weten. Met het verdwijnen van grote aantallen molens zijn ook vele gegevens verloren gegaan. Voor het achterhalen van meer gegevens zijn we aangewezen op een systematische studie van literatuur, afbeeldingen en archiefmateriaal. Een dergelijk werk, hoe zinvol ook, gaat onze spankracht te boven en schiet voorbij aan het doel van deze enquête. De enquêtegegevens zouden voor een dergelijke studie een nuttig hulpmiddel kunnen zijn.

Dick Zweers

HET WEER ZOALS HET WAS

door J. Kurver

Het is zaterdag 17 november en er is sprake van weer om wanhopig van te worden. Op de vrijdag tevoren was er nog volop wind. In de avond zelfs zoveel dat twee stormeindjes voldoende waren. Met in gedachten de verwachting van het KNMI voor de zaterdag van veel wind, is de desillusie op zaterdag wel erg groot. Volop regen en een heel klein zuchtje uit het noordoosten.

Aangekomen bij een collega molenaar die met vier vollen op het oosten staande zijn ziel in lijdzaamheid zat te bezitten, begonnen we dan maar aan de koffie. Toch was ook hij blijkbaar niet geheel gerust, want de zeer lage (stratocumulus) bewolking jaagde al uit het westen. Op het ogenblik dat er ook maar het geringste tochtje uit het zuidwesten viel te signaleren werd de molen snel gekrooien naar zuidwest.

Met een gerust geweten ging ik naar mijn eigen

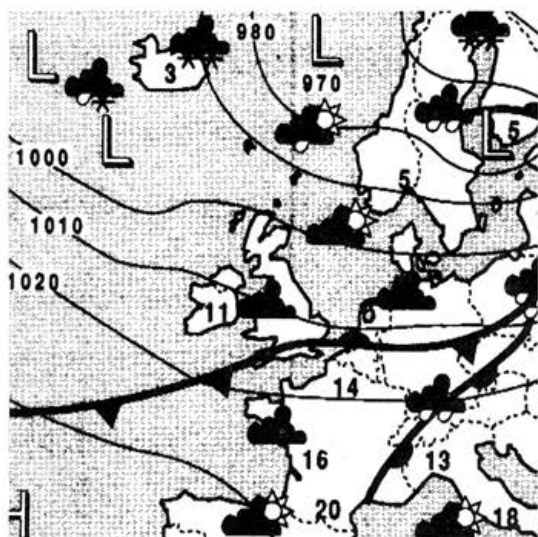
molen. Ik besloot hem nog niet onmiddellijk in te spannen. Mijn principe is altijd dat het wel moet waaien, voordat de zeilen worden voorgelegd.

Tijdens etenstijd nam de wind zo snel toe dat daarna niet meer dan twee halve zeilen nodig waren. Tijdens het eten had ik even de tijd om te kijken naar het weerkaartje. Dat verduidelijkte alles en bevestigde mijn vermoedens die ik had over de weersituatie.

In de middag maalde de molen prima met twee hoge lijnen uit het zuidwesten. Het regende daarbij inmiddels continue.

Omstreeks half vier begon het nog donkerder te worden dan het al was. Zeer lage wolkenflarden hingen onder een donkere gesloten lucht. Het begon nog harder te regenen en er kwam een donkere lijn in de lucht te hangen die snel naderde. Dit was de welbekende zoom.

Binnen een halve minuut stonden de twee kleine

Afbeelding A

stukjes zeil bol en moest er in de stromende regen gekruid worden naar noordwest. Het koufront was gepasseerd.

Toen de molen weer op de wind stond was die wind totaal vertrokken. Ik dacht met enige afgunst aan die molenaars die reeds zonder zeilen hadden gestaan. Zij hadden niets anders te doen dan de vang erop te leggen en naar binnen te rennen, al of niet achter de kachel en af te wachten...

Vier vollen werden er later voor gelegd, nadat de twee zeilen, die de bovenlijnen hadden gevormd, weer recht op hun plaats voor de hekken waren getrokken. Van één waren uiteraard alle lussen losgeschoten.

De vier vollen mochten echter niet baten. De wachtdeur bleef dicht. De wind was voor dat ogenblik blijkbaar op.

Zonder een droge draad aan het lijf werden de vier vollen tenslotte maar weggehaald. Terwijl ik me afvroeg wie er nou zo gek was om zo iets te doen, peddelde een kanovaarder voorbij, die op z'n gemak ging zitten kijken hoe ik me uitsloofde. Ook was een visser uitermate druk om zijn vastgeraakte tuig te redden. Ze zullen niet droger zijn geweest dan ik. Gelukkig niet de enigste...

Waardoor werd deze turbulente situatie eigenlijk veroorzaakt? De weerkaart met de verwachte situatie verduidelijkt voor de kenner alles. We hadden te maken met een golf in het polaire front. Het betekent dat het grensgebied, ofwel het strijdtonaal van koude en warme lucht zich boven ons bevindt.

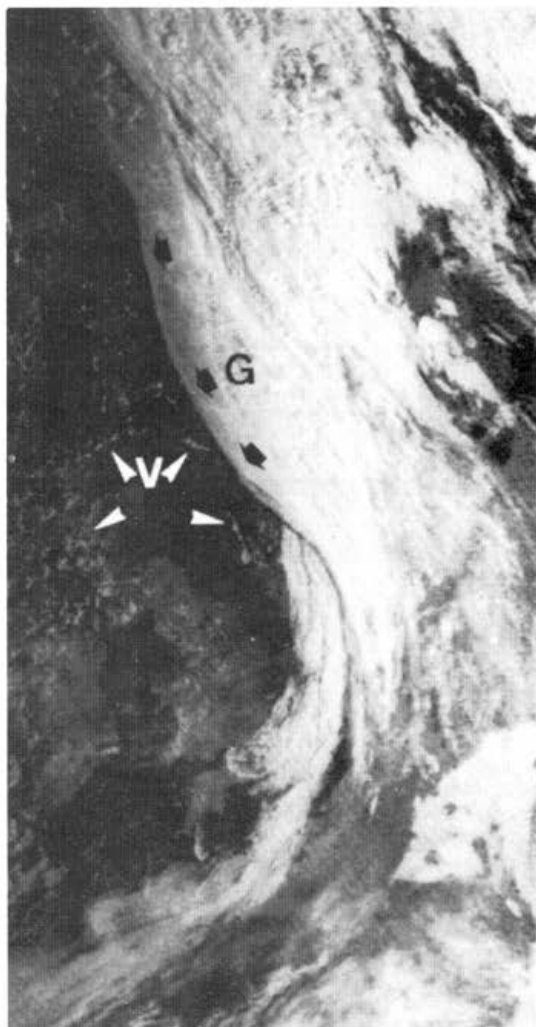
Wanneer de invloed van koude lucht uit het noorden en warme lucht uit het zuiden elkaar redelijk in evenwicht houden is er niet zo'n groot probleem.

Op een gegeven ogenblik wint op een willekeurige plaats in het front de warme lucht. Zij is lichter

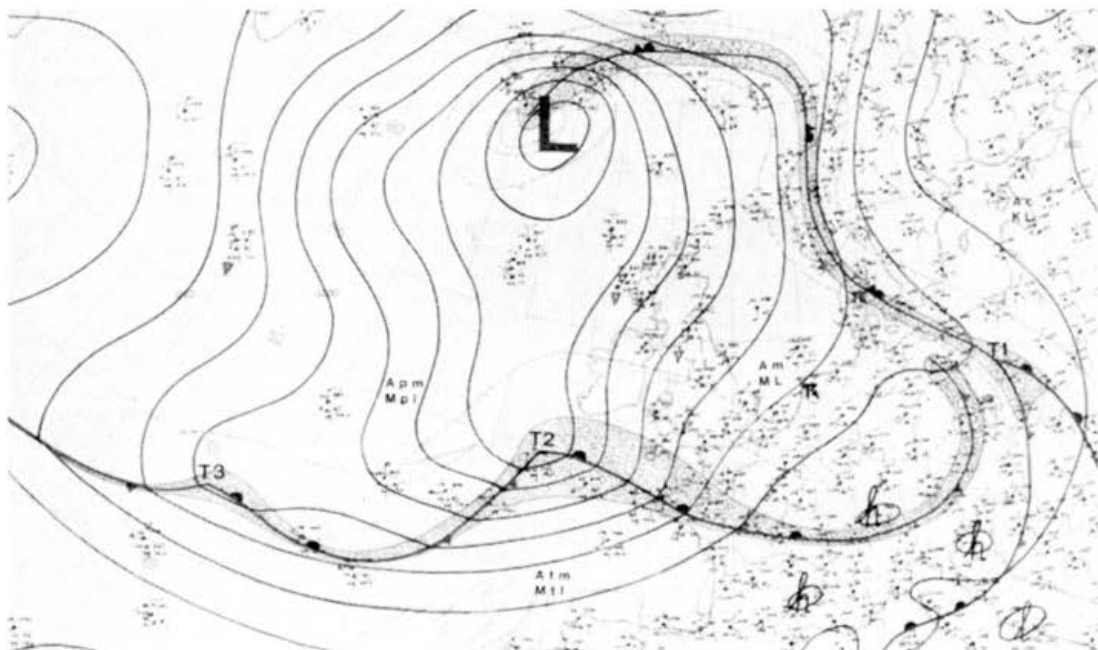
en schiet over de koude lucht, naar het noorden. Een golf of randstoring is ontstaan. (Zie weerkaartje op de grens van Nederland en België)

Een dergelijke situatie in een wat verder gevorderd stadium is te zien op een satellietfoto. (Afb. B) Dit is in feite het eerste begin van een nieuwe depressie. Bij letter V in afb. B ligt de nieuwe kern. G is de golf warme lucht.

In dit stadium begint ook de wind zich aan te passen aan de nieuw ontstane situatie. Zij krijgt de neiging om steeds meer te gaan waaien in de bekende spiraalvorm, linksom naar de kern toe. Bij het voorbeeld (Afb. C) zien we de oude moederdepressie (L) met drie randstoringen (T1, T2, T3). De storing T3 in een pril stadium. De wind zal nog niet cirkelvormig waaien. Bij T2 zal de wind ten noordoosten van het warmtefront zwak noordoost of oost zijn. Tussen het warmtefront en het koufront is de wind sterker en ongeveer zuidwest. Na de passage van het koufront (de lijn met

Afbeelding B

Afbeelding C

driehoekjes) ruimt de wind snel en neemt (soms tijdelijk) sterk toe. Men moet echter tevens bedenken dat T2 en T3 niet stil liggen. Zij bewegen vrij snel oostwaarts. Dat is de oorzaak dat de wind vóór het warmtefront uit, slechts zwak is. De trekrichting naar het oosten heft de theoretische wind uit het noordoosten grotendeels op.

De situatie bij T2 is vergelijkbaar met de

situatie op zaterdag 17 november. In het oosten was de wind om vijf uur nog zwak oost, terwijl het in het westen hard uit het westen waaide.

Wanneer zo'n systeem vrijwel in zijn volle lengte van west naar oost over ons trekt valt er veel regen. Veel meer dan wanneer de depressiekern verder van ons weg ligt en de fronten dwars over ons heen trekken.

ONRUST OP DE ONRUST

Donderdagmiddag half 2

Ga eens even zitten, want ik heb niet zo'n mooi bericht voor je; zei de heer Buiskool tegen mij toen ik op de molen arriveerde.

Ze (leden van de Rotary) zijn gisteravond bij mij geweest voor de sleutel van de molen om de boel op te meten voor de verbouwing. Er wordt een etage verbouwd, er komt een traplift in en er wordt verwarming in aangebracht; zodat de Rotary er haar bijeenkomsten kan houden en de Gemeente het als trouwzaal kan gebruiken.

Gerda, Hans en Buiskool keken me aan. 'k Schrok me het apelazerus, we wisten van niets! Voor de schrik eerst maar even naar buiten, even en paar tranen lossen op de stelling. Toen weer naar binnen en gevraagd: 'Wat doen we eraan'. Waarop men repliceerde: 'Wat kunnen we er aan doen?' Ik wild!

'Wat we eraan kunnen doen? Natuurlijk proberen

ze ervan te overtuigen dat ze helemaal verkeerd bezig zijn; dat ze de molen op deze manier naar z'n eind helpen! Het is nog niet in de raad geweest dus er is nog hoop!

Wat nu te doen? Eerst wat punten op papier gezet betreffende het verdwijnen van de subsidie en de gevolgen voor het houtwerk in de molen.

Buiskool wist nog van een molen in Gasselternijveen die ook als trouwzaal gebruikt werd; hetgeen een groot fiasco was geworden door verwarming, vocht en dientengevolge schimmels!

Met deze eerst nog sumiere gegevens konden we 's maandags bij wethouder Leeuwerik terecht, die hier oprecht van schrok. Hij zou het op de agenda zetten van hun interne vergadering en hij zou ook de burgemeester ervan op de hoogte brengen en dan hoorden we er wel meer van.

Wij zaten natuurlijk intussen niet stil. Buiskool belde de heer Hydra van Rijksdienst voor

Monumentenzorg, die ons enkele punten meedeelde die we op schrift konden zetten en hij zegde ons alle steun toe. Ook heeft hij contact opgenomen met het Gemeentehuis in Gasselternijveen dat ons informatie verstrekke over de kosten van verwarming, verlichting en schimmelbestrijding.

Zelf besloot ik het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem te bellen om daar eens mijn licht op te steken over eventuele gevolgen voor de molen. De heer Boot zegde mij hulp toe in de vorm van een epistel waarin hij de gevolgen zou opschrijven.

Mevrouw Pouw gebeld voor advies.

De heer Vellekoop gebeld voor advies. Op monumentendag hoorden we over een molen die bewoond werd in Blijham. Buiskool erheen. Ook wat hij hier zag en hoorde kwam op papier.

Toen kwam er een telefoontje van het gemeentehuis. Woensdag om half vijf vergadering met alle betrokken partijen. Maandag: nog geen brief van de heer Boot.

Mevrouw Pouw nog maar eens gebeld en die riep gelijk; 'Wacht even Gerrit heeft nog wat voor je; Gerrit had zeker nog wat voor ons. Ten eerste nog meer nieuws over terugbetaling van gegeven subsidies en de gevolgen van de Philipsmolen te Oss.

Ook dit op papier. Dinsdag: Nog geen bericht van de heer Boot. Nou dan maar zonder.

's Nachts slecht geslapen en gedroomd dat het gevlucht tegen de romp kapot sloeg door verzaking ten gevolge van indroging.

Woensdag: 11 uur - **de post** en de brief van de heer Boot.

Grandioos, wat stond het er mooi op! Zowel onze punten alsmede de brief 10 keer gecopieerd en voorzien van een keurig hoesje. Nu maar wachten.

Buiskool kwam om half vier en vertelde dat de heer Hydra wel bij de vergadering aanwezig had willen zijn maar bij de gemeente wilden ze het eerst liever zonder; maar Hydra zou in ieder geval telefonisch bereikbaar zijn waarvoor onze dank.

Op het gemeentehuis aangekomen moesten we naar de raadszaal, waar we koffie kregen, die ik niet durfde drinken omdat m'n handen zo trilden, niet laten merken natuurlijk.

De voorzitter opende de vergadering en gaf het woord aan de burgemeester die zich verontschuldigde dat hij om vijf uur ergens anders moest zijn. Hij zei dat hij geschrokken was van het feitenmateriaal en dat de gemeente nu grote bezwaren had tegen de voornoemde verbouwing.

Ook zei hij dat men vanaf het begin de molenaars op de hoogte had moeten stellen van deze plannen, zodat deze problemen dan voorkomen hadden kunnen worden en er geen beloftes gedaan zouden zijn aan de Rotary.

Daarna kreeg een van de heren van de Rotary het woord en hij zei dat mevrouw natuurlijk graag haar hobby op haar molentje wilde uitoefenen en dat daar natuurlijk niemand aan mocht komen, net zoals iemand die vrachtautootjes spaarde, daar mocht je ook niet aankomen.

Inwendig kokend, van buiten kalm, wachtte ik tot het mijn t'urt was om te spreken.

Toen het zover was heb ik de heren meegedeeld

dat ik niet om de molen verlegen zat, maar dat elke weldenkende gemeente wel graag een molenaar op zijn molen wilde hebben, zodat er voor mij op wel 10 molens plaats zou zijn.

Omdat de burgemeester krap in zijn tijd zat vroeg ik de voorzitter of ik hem dan onze papieren mocht overhandigen zodat hij die thuis zou kunnen lezen. Hij las ze echter direct en snel en vroeg of hij de heren van de Rotary ze ook mocht laten lezen. Natuurlijk mocht dat want er was voor elke aanwezige een exemplaar.

Daarop nam de andere man van de Rotary het woord en zei dat men niet beseft had dat er nog zoveel bij kwam kijken. Dat de Rotary ook nooit de bedoeling heeft gehad dit er maar zo even door te drukken en dat men gezien het feitenmateriaal moest weten wanneer men moest stoppen.

Ook vertelde hij nog dat het hun een prachtige omgeving geleken had voor hun ontmoetingen, hetgeen ik natuurlijk kon beamen, en dat men er verder eigenlijk niet over nagedacht had.

Verder vertelde de heer van Leeuwen nog dat de Rotary een groep is die maatschappelijke belangen waar mogelijk behartigt en mochten wij in de toekomst een beroep op hen willen doen, dat wij dan van harte welkom waren.

Na een woord van de voorzitter, waarin hij zijn verontschuldiging aanbood voor het niet vroegtijdig informeren van de molenaars en de belofte dat B & W eens gauw weer op de molen langs zouden komen met een hartversterker en iets voor de kas, kon ik eindelijk trillend mijn koffie opdrukken en mijn laatste vraag stellen.

'Is het wat betreft de gemeente en de Rotary volledig van de baan?'

Waarop van beide zijde een volmondig: 'JA', werd gegeven. Dan kunnen wij nu de molen in de vreugd zetten hetgeen we, na van iedereen afscheid genomen te hebben, ook gedaan hebben.

Sietske
nog steeds.....
molenaar op 'de Onrust'
Oude Pekela

Namens het Gildebestuur en de redactie van harte proficiat voor de ondernomen actie en het prachtige resultaat.

Dit is een voorbeeld voor ons allen, malen met een molen in een prachtige zaak maar er voor vechten is van nog groter belang.

De redactie

STANDERDMOLENS IN ZEELAND

Aan de standerdmolen wordt in de molen-literatuur weinig aandacht besteed. Het Gilde kon zijn leden tot voor kort nauwelijks naar literatuur verwijzen. Naar verwachting zal in de eerste helft van 1991 een Informatie over standerdmolens verschijnen, waaraan op dit moment door enkele enthousiaste leden wordt gewerkt.

Daarnaast wil het Gilde ook zeker de TIMS-uitgave 'Standerdmolens in Zeeland' aanbevelen. De Nederlandstalige leden van The International Molinological Society hebben onder leiding van de heer I.J. de Kramer in mei een studiedag georganiseerd naar de vier Zeeuwse standerdmolens. Begin dit jaar verscheen van deze studiedag onder boven-gevoemde titel een uitgebreid verslag.

Op de 56 bladzijden (A4-formaat) die het rapport telt, wordt een uitgebreide technische omschrijving

gegeven van de standerdmolens van Sint Annaland, Waarde, Groenendijk en Retranchement. Daarnaast worden ook de verdwenen molens van Sint Anna ter Muiden en Groede besproken. Het rapport telt verder 18 foto's, 10 tekeningen en 5 los toegevoegde A3 bladen met technische tekeningen van enkele standerdmolens.

Kortom, zeker geen verplichte examenstof, maar wel een warm aanbevolen publicatie over een in de literatuur miskend molentype.

BESTELMOGELIJKHEID

U kunt dit boek bestellen door overmaking van f 19,50 (incl. porto)

Op giro: 610 49 27 t.n.v. A. Meesters, Raadhuisstraat 49, 4701 PM Roosendaal

Vermeldt u wel: inzake TIMS

CONTRIBUTIE

en wat er aan vast zit

Enkele van onze leden ontvingen kort geleden een schrijven vergezeld gaande van een acceptgirokaart, met het verzoek de contributie over het jaar 1990 aan het Gilde over te maken.

In een paar gevallen bleek deze oproep overbodig te zijn geweest daar de betaling ondanks de terdege controle toch had plaatsgevonden.

De ervaring heeft ons geleerd dat de leden welke verzocht dienen te worden om alsnog te betalen verdeeld kunnen worden in een aantal vastomlijnde groepen.

De eerste groep zijn diegenen bij wie het zonder meer de bedoeling was om te betalen, maar die het om een of andere reden even uitstelden, waarna het in het vergeetboekje raakte.

Tot de tweede groep behoren de leden die van plan waren hun lidmaatschap te beëindigen en dat na de betalingsoproep dan ook doen. Dit dient wel twee maanden van te voren te gebeuren maar daar tilt men kennelijk niet zo zwaar aan.

De derde groep is een probleemgroep. Dat zijn die leden waarvoor de contributie door derden betaald wordt. Er zijn n.l. leden waarvoor een stichting of gemeente als tegenprestatie voor de verrichtte werkzaamheden of eenvoudig als dank voor het draaiende houden van de molen, de kosten van het lidmaatschap voor haar rekening neemt. Het probleem hiermede is echter steeds weer dat deze instellingen voor de betaling van de contributie andere kanalen of betalingsformulieren gebruiken dan die welke door het Gilde worden toegezonden. Op zich zou dit nog niet zo erg zijn als de penningmeester en de administrateur van de binnengekomen gelden een en dezelfde persoon was.

De penningmeester ontvangt per jaar tientallen overschrijvingen van bedragen waarvan hij niet weet wat daar tegenover staat, doch die in 99,9% van

de gevallen verkopen betreffen van door het Gilde aangeboden materialen of publicaties. Gaat het echter om opmerkelijke grotere bedragen dan houdt hij via de maandelijks bestuursvergaderingen wel contact hierover met de overige bestuursleden. Verder neemt hij voor de overige bedragen gevoeglijk aan dat de betaling inderdaad voor het Gilde bestemd is, als betaling voor b.v. geleverde publicaties.

Helaas, door de genoemde afwijkende betalingswijze van gemeenten en/of stichtingen komen deze bedragen ook daar tussen, mits er bij vermeldt wordt dat het een betaling betreft voor contributie. Dan is helaas nog niet in alle gevallen de zaak hiermede kortgesloten daar een betaling van contributie zonder meer de administratie nog voor een onoverkomelijk probleem stelt. Want voor welk lid is deze betaling dan wel bedoeld?

De gehele verwerking van de binnengekomen contributie vindt n.l. plaats via uw lidmaatschapsnummer!!! Dat is het nummer, vermeld op de acceptgirokaart, direct boven uw naam. Wordt dit nummer op de een of andere wijze niet vermeld, of ook de daarbij behorende naam niet, ja dan komt de betaling binnen en de ledenadministratie weet niet dat er wel een contributiebetaling heeft plaats gevonden. Het gevolg is dat deze betaling niet in de administratie verwerkt wordt, en er aan het einde van het jaar een herhalingsoproep uitgaat. Het verzoek aan de desbetreffende leden is dan ook, betaal uw contributie s.v.p. zelf en dien naar aanleiding daarvan een declaratie in bij de desbetreffende instantie, of verzoek deze instantie nadrukkelijk de toegezonden acceptgirokaart te gebruiken of in ieder geval de daarop vermelde gegevens volledig over te nemen op hun betalingsopdracht.

Hiermede is de gehele zaak kortgesloten en een voor beide partijen toch vervelende zaak opgelost. Mochten er in de toekomst, alsnog vragen zijn

omtrent betalingen neemt u dan direct contact op met de ledenadministratie tel. 02159-45428.

Mede namens onze penningmeester en ledenadministratie hartelijk dank voor de medewerking.

De Ooievaar-Terwolde

1990

WILLEM KLAASSEN

Wie wel eens op de Benninkmolen, onder de rook van Doetinchem is geweest, heeft zeer zeker kennis gemaakt met Willem Klaassen.

Altijd bereid tot een praatje en uitleg over de molen. Willem heeft als instructeur in de loop der jaren meerdere leerling-molenaars begeleid bij hun opleiding.

We zullen het echter in de toekomst zonder Willem moeten stellen. Met verslagenheid hebben we kennis genomen van zijn plotselinge overlijden.

Willem bedankt voor je bijdrage welke je leverde bij de opleiding van diverse van onze leden.

Wij wensen zijn vrouw en kinderen veel sterkte toe vooral in de komende dagen rond de kerst en nieuwjaar.

Het Gilde

BOEKBESPREKING

Op 26 oktober 1990 is in Terwolde de herbouwde stellingkorenmolen 'De Ooievaar' onder grote belangstelling feestelijk geopend. In 1973 is zijn voorganger door brand verwoest. Aan de herbouw is een 17-jarige, bijzonder moeizame strijd voorafgegaan. Het resultaat mag gezien worden: een prachtige, forse, geheel bedrijfsvaardige molen met een voorbeeldige biotoop, die inmiddels als ambachtelijk windmolenbedrijf met hulp van vrijwilligers in bedrijf is genomen.

Over deze nieuwe molen zijn vele interessante gegevens te vermelden. Het achtkant van deze molen is enkele eeuwen oud en is al enige malen verplaatst. Deze molen heeft een bewogen leven achter de rug. Ook over de beide voorgangers van deze molen, en over de drie andere molens in het dorp is veel te vertellen. De geschiedenis gaat zeker tot het jaar 1537 terug.

Het is dan ook een goede gedachte geweest deze en andere gegevens vast te leggen in een boekje, dat ter gelegenheid van de opening is verschenen. Dit is uitgekomen onder de titel 'Molenhistorie van Terwolde'. De schrijver is mr. J.H. Hermesen.

Het geheel is aantrekkelijk uitgevoerd en prettig leesbaar geschreven. Er zijn 31 afbeeldingen opgenomen, waaronder een doorsnedetekening van de herbouwde molen. Het telt ruim 60 pagina's en is uitstekend gedrukt, zodat de foto's goed tot hun recht komen.

De dorpen Terwolde en Nijbroek gelegen aan de oostelijke Veluwezoom telden oudtijds vier windmolens voor het malen van graan. Deze worden met hun voorgangers afgebeeld en beschreven, waarbij vele wetenswaardigheden worden vermeld. Het hele verhaal is doorspekt met aardige anekdotes en is, doordat de schrijver uitgebreid archiefonderzoek heeft verricht, goed onderbouwd. Ook de geschiedenis van de herbouw komt aan bod.

In de tekst en afbeeldingen zijn vele technische gegevens te vinden, zoals bijvoorbeeld over wijkverbeteringen. Het boekje biedt tal van wetenswaardigheden, en is ook voor de niet specifiek historische geïnteresseerde liefhebber zijn prijs meer dan waard. De opbrengst komt aan de molen ten goede. Ik kan het u van harte aanbevelen.

De prijs is f 15,-. Het boekje is verkrijgbaar bij de boekhandels in de driehoek Deventer, Zutphen, Apeldoorn. In Terwolde bij de Rabobank, Dorpsstraat 65, op het adres Bandijk 17, tel. 05717-1775 en bij de 'Polikliniek voor Flebologie', Kadijk 7, 7396 NJ Terwolde, tel. 05717-1903.

Als u het boekje per post wilt ontvangen, dan kunt u f 18,- overmaken op:

Postrekening nr. 3281046 of

Bankrekening nr. 3476-12296, t.n.v. Vrienden van de Terwoldse Molen, Bandijk 17 Terwolde, onder vermelding van 'Molenboekje'. U krijgt het dan per omgaande toegezonden.

Dick Zweers

Verschenen op 9 november:

Dankzij de steun van het Prins Bernhard Fonds is verschenen 'Middeleeuwse watermolens in Hollands polderland', door A. Bicker Caarten. Hierin wordt de vroegste geschiedenis van onze waterstaatkundige ontwikkeling beschreven. Op grond van onderzoek in de grafelijke archieven en met behulp van vele andere bronnen kon het ontstaan van ons polderlandschap zo voorgoed worden vastgelegd. Met vele kaarten en andere illustraties, ook in kleur.

A. Bicker Caarten

Middeleeuwse watermolens in Hollands polderland

1407/'08 - rondom 1500

*Een 'must'
voor elke
molen-
liefhebber.*

*Formaat
21,5×28 cm,
256 bladzijden,
gebonden in
heel linnen
band met
stofomslag.
Prijs f 59,50*

ISBN 90 71123 16 2

WIJZIGING INZETBAARHEID WINDWATERMOLENS

door T.P.M. Vendrig, provinciaal correspondent

Het College van Hoofdingelanden van het waterschap Groot-Geestmerambacht heeft uit waterhuishoudkundig, financieel-economisch en personeelsorganisatorisch oogpunt besloten de inzetbaarheid van zijn zes windwatermolens te reguleren. Met ingang van 1 januari 1991 zullen de molens uitsluitend dienst doen in het kader van het hobby-molenaarschap, buiten de officiële werktijden van het waterschapspersoneel. Het is zeker niet de bedoeling van het waterschap om de molens stil te leggen. Zij zullen een beperkte functie blijven vervullen in de waterhuishouding.

De volgende overwegingen liggen aan dit besluit ten grondslag.

Eertijds werd het standpunt gehuldigd, dat de windwatermolens zoveel mogelijk dienden te worden benut. Windenergie kost immers niets en een regelmatig functionerende molen kost minder aan onderhoud. Vroeger stonden molens in gebieden met veel open water en een geringe drooglegging. Omdat de wind een ongewisse capaciteitsfactor is, kon geen goed peilbeheer worden gevoerd. Veel gebieden zijn inmiddels verkaveld en daarom is de drooglegging belangrijk vergroot bij een aanzienlijk geringere hoeveelheid open water. De eisen, die

aan het peilbeheer worden gesteld zijn ook steeds strenger geworden, zodat windbemaling in zijn algemeenheid is afgeschaft. Bovendien zijn de kosten per mensuur in de loop der tijd aanzienlijk gestegen. Gebruik van windenergie kost wel degelijk meer dan niets. De energiekosten van een gemiddeld vijzelgemaal van f 5,- tot f 8,- per draaiuur, inclusief vastrecht. De produktieve uurkosten van een waterschapsmolenaar bedragen f 32,- per uur. Het malen op wind is daarmee vier à zes maal duurder dan het malen met een automatisch gemaal bij hetzelfde waterverzet.

De zes molens worden bediend door respectievelijk drie waterschapsmedewerkers in volledige dienst, een part-time medewerker en twee hobby-molenaars. Met name door het inzetten van de drie vaste medewerkers kunnen bij de Technische Dienst problemen ontstaan in de planning van andere werkzaamheden. Het bemalen met de windwatermolens zal voortaan alleen in bijzondere gevallen binnen de officiële werktijden plaatshebben. Door het wegvallen van de molenaarstaak wordt de vrijkomende tijd benut voor uitbreiding van timmer- en kantonnierswerkzaamheden.

(overgenomen uit Waterschapsbelangen)

SLECHT BERICHT

Een van de slechtste berichten die de laatste tijd in de waterschapsliteratuur verscheen was bovenstaande mededeling van het waterschap Groot-Geestmerambacht. Het leek zo onwaarschijnlijk en ongelofelijk dat het meerdere malen moest worden gelezen.

Hoe kan een overheid met enig historisch besef zo meedogenloos handelen?

Wat een wrange zaak om enerzijds een van de betreffende molenaars enige jaren geleden min of meer te dwingen om overhaast het getuigschrift Vrijwillig Molenaar te behalen. Het was toen een voorwaarde om op de molen van Nieuwe Niedorp te kunnen gaan wonen en in dienst te komen van het waterschap. Men had beslist een molenaar nodig.

Nu, enige jaren later wordt de betreffende molenaar, die jaarlijks een kleine miljoen omwentelingen maakt en echt niet voor de prins, als molenaar opzij gezet.

Het getuigt niet bepaald van een consistent beleid om op deze wijze te handelen. Het is op zijn minst opmerkelijk als een compleet waterschapsbestuur plotseling zo'n radicale ommezwaai maakt. Indien het beleid van een waterschap af zou hangen van

de invallen van één medewerker, bestuurslid of hoofdingeland, dan is een dergelijk beleid niet erg geloofwaardig.

Vanwaar deze plotselinge ommezwaai? Betreft het alleen maar een economisch belang? Is het waterschap dan vergeten dat enkele van deze molens met grote bedragen aan gemeenschapsgeld werden gerestaureerd tot volledig capabele, werkende molens. Dat daarbij zwaar woog de, minstens morele, verplichting van het waterschap om alles in het werk te stellen om deze molens optimaal te benutten. Dat tegenover de financiële verplichting van andere overheden ook een bijdrage van het waterschap werd verwacht?

Natuurlijk kost het malen met een windmolen meer geld dan het werken met een gemaal. De kosten

van een gemaal zijn echter hoger dan alleen de energiekosten. Daartoe behoren ook kosten van automatisering, toezicht, telefoon en telefoonwacht, regelmatig vuilvissen, afschrijving en overhead. Men komt dan zeker veel hoger dan 5 tot 8 gulden per uur. Wanneer men een gemaal gemiddeld ongeveer 1000 uur per jaar laat werken dan zou dat ongeveer f 8.000,- per gemaal kosten. Voor dat bedrag kan geen gemaal in stand worden gehouden gedurende lange jaren. Er zou dan geen onderhoud worden gepleegd, er is geen toezicht, geen behandeling van storingen etc.

Peilbeheer

Een argument voor de afschaffing van windbemaling blijkt ook te zijn de eisen t.a.v. de peilbeheersing.

Indien de eisen van peilbeheer dusdanig zwaar zijn dat op geen enkel moment, geen enkele afwijking kan worden getolereerd, dan schiet een windmolen natuurlijk te kort. Daarover is geen twijfel.

Tegenwoordig zien we veel automatische gemalen. Indien de omstandigheden met betrekking tot de wateraanvoer, en -berging gunstig zijn, is dat een adequate oplossing.

Een automaat heeft wel een probleem; hij kan niet denken. Hij reageert uitsluitend op de hoogte van het waterpeil. Wanneer het land kletsnat is en elke druppel regen teveel, dan stopt het gemaal onherroepelijk indien het peil is bereikt. Een machinist (of molenaar) gaat dan met een gerust geweten door met het malen en creëert daarmee een opzettelijke onderschrijding van het peil. Een volkomen doordachte maatregel waardoor het water aanmerkelijk sneller wordt afgevoerd. Een automaat stopt in die situatie meerdere malen. In sommige situaties wordt dan door mensenhand ingegrepen en wordt het peil tijdelijk lager ingesteld. Bij groot waterbezuur duurt de waterafvoer bij een automaat langer.

Een machinist (molenaar) met *verstand* van zaken begint al met malen als hij heeft vernomen uit de weerberichten, of, wanneer hij veel *verstand* heeft van het weer, dat het zal gaan regenen. Indachtig het principe; vandaag gevallen, morgen weg - en nog een stapje verder; morgen gevallen, vandaag weg, dient er gebruikt te worden gemaakt van menselijk *vernunft* voor de meeste optimale wijze van bemalen.

Indien er géén sprake is van een automatisch gemaal, dus uitsluitend handbediening met continue toezicht, maakt het in principe geen enkel verschil of het gemaal wordt gebruikt of een molen.

Nog een enkel voorbeeld van verkeerd reageren van een automatsich gemaal: In de zomer begint deze te malen, ook als er ten gevolge van te veel inlaten een volkomen onschadelijke peiloverschreiding plaatsvindt. Dat betekent uiteraard verkwisting. Een *verstandige* machinist (molenaar) sluit in dat geval zijn inlaatduiker.

Indien het peilbeheer dusdanig zwaar weegt dat een molen daarin niet past, dan is ook een maatregel

als het malen bij nacht, ter benutting van de goedkopere nachtsstroom uit den boze.

Wanneer men om financiële redenen bij voorkeur in de nacht maalt, dan betekent dat onmiddellijk een concessie aan het peilregime op de dag. Men accepteert een regelmatige peiloverschreiding op de dag, of indien men daarmee géén genoegen neemt, een vrijwel continue peiloverschreiding. Dit 'opsparen' van water gebeurt zo veelvuldig, om 's nachts te kunnen malen, dat afwijkingen in het peil blijkbaar volop voor lief worden genomen. Alleen grote waterrijke polders zullen in dat verband slechts geringe afwijkingen kennen. Ook het opschuiven van het malen naar het goedkope week-einde gebeurt veelvuldig. Peiloverschreidingen op vrijdag en peilonderschreidingen op maandagmorgen zijn het gevolg.

In dit verband zullen we maar niet ingaan op afwijkingen ten gevolge van speruren.

Een argument dat ook werd vernomen tegen het molengebruik was dat de stroomsnelheden in de watergangen te hoog zouden zijn. Elke polder zal zo snel mogelijk zijn water proberen kwijt te raken. Een remedie tegen te hoge watersnelheden is natuurlijk niet, het verkleinen van de bemalingscapaciteit (ofwel het regelmatig stilzetten daarvan), doch het vergroten van de dimensies van de watergangen. Baggeren bijvoorbeeld!

Het argument dat de molen - tenslotte - slecht kan voldoen aan de eisen van peilbeheer is maar ten dele van toepassing. Op het ogenblik dat deze eisen om technische of economische redenen worden verzwakt, blijken daaraan gemakkelijk concessies te kunnen worden gedaan. Het zijn de concessies waarbinnen de molen ook kan werken.

Het kan anders

Het is een opmerkelijke zaak dat in tegenstelling tot de gang van zaken bij 'Groot-Geestmerambacht' verschillende andere waterschappen bij de organisatie van hun 'Waterschapsdag' wel degelijk dachten aan het laten bezichtigen van 'hun' molens. Zij hadden ingezien dat poldermolens onverbrekkelijk te maken hebben met waterschappen en mede daarom aan den volke dienen te worden getoond.

Het is maar gelukkig dat er andere waterschappen zijn zoals het Hoogheemraadschap van Delfland, dat veel om zijn molens geeft en waar de molen en de molenaar - in een redelijke mate - geld mogen kosten. Dat is dan een heel ander beleid. Daar laat de dijkgraaf aan zijn gasten graag een werkende molen zien, inclusief molenaar. Hij kan dat zonder schroom doen. Daar vindt men het een historische plicht de monumenten uit het verleden die Nederland en de waterschappen hebben doen worden wat ze zijn, in stand te houden. In Delfland werkt het waterschap er aan mee (ook financieel) om een poldermolen, waarvan de windvang werd bedreigt, te verhogen tot een stellingmolen.

Is het misschien zo dat er een mentaliteit gaat

heersen dat dit soort kosten niet meer te dragen zijn in dit land? Is dit soms een nieuw soort 'Nieuwe Zakelijkheid' of 'No Nonsense'?

Als het die kant op zou moeten dan is er nog heel wat meer franje op te ruimen, ook in de waterschappen. De kosten voor de ingelanden zijn de afgelopen jaren dikwijls verviervoudigd, terwijl ook het gebouw veel meer moet opbrengen. Daartegenover zijn de energiekosten van bemaling nauwelijks gestegen. De kosten van - veel gepleegde - nieuwbouw van gemalen komen voor het overgrote deel ten laste van andere overheden dan waterschappen. Zij worden voor het overgrote gedeelte gesubsidieerd. Ook is een van de redenen dat een prijs van f 5,- tot f 8,- per uur niet reëel is.

Het had tenslotte heel wat fraaier geweest als dit soort min of meer 'gedwongen ontslagen' een humaner verloop hadden gekregen. In het bedrijfsleven heeft men daarvoor allerlei regelingen en onder ambtenaren komt zoiets vrijwel niet voor.

Het vak van molenaar is wel iets anders dan b.v. een administratieve functie, een bestuursfunctie of een andere vorm van ambacht zoals bijvoorbeeld timmerman. Molenaar wordt men niet zó maar. Daar komt gevoel bij te pas en soms zelfs roeping. Het vak gaat dikwijls van vader op zoon. Het uit zijn werk stoten van een 'molenaar' is meer dan het veranderen van werkkring.

Kortom, de gekozen oplossing vinden wij, om het zachtjes te zeggen, niet erg netjes. K.

zeilmakerij Fa. van Neerven & Zn.

opgericht 1925

van Neerven's MOLENZEILEN

'N BEGRIP VOOR DE MOLENAAR

IN
NEDERLAND, BELGIË
EN DUITSLAND

IN
KATOEN, W.K. 77 EN VLASDOEK

DR. VAN ERPSTRAAT 1
5341 AK OSS

TELEFOON 04120-24028

POTROEDEN, NUMMERS, WAAR GESTOKEN, ENZ.

In den lande blijken diverse vrijwilligers maar ook anderen sterk geïnteresseerd te zijn in het wel en wee van de beroemde roeden van de fa. Pot.

Nu het verdwijnen - door ouderdom - steeds sneller gaat en er nog maar een korte periode overschiet om de nog bestaande maar nog niet geregistreerde gegevens te achterhalen, volgt hier een daarop geïnspireerde oproep.

OPROEP

Oud molenaars en vrijwilligers

Wie kan en wil mij helpen aan informatie over de potroeden?

Gevraagd worden de nummers, lengte, het jaar van steken, wanneer verwijderd, nieuw of tweedehands, verder alle overige beschikbare gegevens.

Hetzelfde geldt uiteraard ook voor de door Pot eveneens vervaardigde lange- en korte spruitbalen.

Men kan bellen of schrijven naar:

Hans Bakker
Eendrachtspark 88
1403 RP Bussum
Tel. 02159-35757

Bij voorbaat hartelijk dank

Uitnodiging

aan alle leden van
'Het Gilde van Vrijwillige Molenaars'
en belangstellenden in Noord-Holland.
De Contact Commissie Noord-Holland
nodigt U allen uit voor een
Contact avond.
Gehouden in
het dorps huis 'De Kern'
Overtoom 15 te Castricum.
Aanvang 20.00 uur, aaltje open 19.30 uur.
Datum en programma:

Op ma 25 febr. 1991 ontvangen wij
Dhr. P. Heeremans. Hij zal ons voorlichten
over **Eerste Hulp Bij Ongelukken toepas-**
baar in en rond een molen. Hij blijft
niet bij de theorie alleen, maar gaat
met ons ook de praktijk oefenen.
Komt allen naar deze nuttige avond.

Heeft U ideeën of opmerkingen, dan willen wij die
graag vernemen. Inlichtingen:

Fam. Slot-Wolterbeek 1902 AW CASTRICUM
Dorcamp 20 Tel.: 02518-56187

BEDRIJFSSPIONAGE IN DE 18E EEUW?

Speurende in de archieven en boeken over molens in de bibliotheek van de Technische Hogeschool te Delft, troffen we een boek aan met aantekeningen omtrent molentechnische zaken gemaakt rond 1750. De maker was een Duitse molendeskundige en de aantekeningen verluchtigd met vele schetsen en tekeningen betrof molentechnische notities van zaken die wellicht destijds in Duitsland nog onbekend waren.

Al lezende en natuurlijk veelvuldig plaatjes kijkend kregen we al snel de sterke indruk dat het hier een geval betrof van 18e eeuwse spionage.

Ook kregen we de indruk dat de arme man door diverse molenaars en molenmakers bij de neus was genomen. Een goed voorbeeld hiervan is wel zijn notities en schetsen betreffende de in die dagen strikt geheim te houden 'Hollander', de maalbak voor de papiermolen.

In het boek staat n.l. een 'Hollander' afgebeeld met daarbij de tekst vrij vertaald in het Nederlands:

'Een nieuwe machine waarmede de Hollanders de grondstof voor het vervaardigen van papier, op een snelle en bekwaame wijze bereiden'.

Wat doet ons echter na $\pm$ 250 jaren grinnelend glimlachen, er staat n.l. geen 'Hollander' afgebeeld maar een z.g. roerbak. We kunnen ons zo goed voorstellen, hoe een en ander destijds wellicht gegaan is. Tegen betaling heeft een of andere molenaar of een der knechten met veel omhaal de kap gelicht van een der roerbakken in de molen. Snel werden enige schetsjes gemaakt en snel weer vertrokken. De arme man wist natuurlijk niet dat de roerbakken, ondanks hun sterke met de Hollander overeenkomstige vorm een geheel ander binnenwerk hebben.

Zeker is deze man opgetogen naar Duitsland afgereisd met het idee zijn voordeel te kunnen doen met het aan die domme Hollandse molenaar ontfutselde geheim.

MIDDELEEUWSE WATERMOLENS IN HOLLANDS POLDERLANDSCHAP

Op 17 april van dit jaar overleed op 87-jarige leeftijd de bekende molenliefhebber Anton Bicker Caarten. Vele tientallen artikelen, korte verhalen en boeken verschenen van zijn hand. Maar niet alleen als schrijver omtrent molenzaken was hij bekend, ook op het bestuurlijke vlak was hij uiterst actief. Het werd hem dan ook als het ware met de paplepel ingegeven door zijn oom, Ir. A. ten Bruggencate.

Hiermede stond hij als het ware aan de wieg van de Vereniging De Hollandsche Molen. Maar hij was ook de oprichter van o.a. De Rijnlandse Molenstichting. Hij was dus wel zeer nauw betrokken bij het molenbehoud in ons land.

Voor al zijn werk en zijn niet aflatende inzet ten voordele van de molens, werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. De waardering voor zijn werk werd in 1968 nog eens duidelijk, door het uit handen van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard ontvangen van de Zilveren Anjer.

De laatste jaren van zijn werkzame leven was hij nog begonnen aan een boek over de vroegste geschiedenis van de droogmaking van ons land en de daarbij benodigde windmolens. Het is een prachtig boek geworden met daarin veel nog nimmer gepubliceerde gegevens uit de vele door hem onderzochte archieven.

Hij mocht de verschijning van zijn laatste boek-

werk helaas niet meer meemaken. Een woord van oprechte dank gaat dan ook uit naar diegenen welke de hem te zwaar geworden taak hebben overgenomen en afgemaakt.

Het is een naar onze mening begerenswaardig boekwerk geworden dat zeer uitvoerig en gedetailleerd ingaat op de vroegste waterstaatkundige geschiedenis van ons land met aandacht voor alle zaken daar omheen.

Zonder meer een boek voor molenliefhebbers in het algemeen en zeker voor hen die bij de waterhuishouding op een of andere wijze betrokken zijn. Het is uitgevoerd in een royaal formaat van 21,5 x 28 cm en omvat 256 pagina's. Het geheel is voorzien van talrijke nog nimmer gepubliceerde illustraties, waarvan diversen in kleur uitgevoerd zijn. De uitgever is de Stichting Uitgeverij Noord Holland, welke er in is geslaagd de prijs voor een dergelijk boekwerk laag te houden.

De particuliere verkoopprijs is vastgesteld op f 59,50.

Wij bevelen het boek van harte aan bij diegenen die geïnteresseerd zijn in de Nederlandse molen als zodanig en de poldermolens in het bijzonder.

ISBN Nr. 90 71123162

De redactie

MOLENAARSKNECHT

In de vorige Gildebrief werd verteld over de 'molenaarsknecht' en het gebruik van dit handige hulpmiddel door J. den Besten.

Hij meldde dat het gebruik van dit handige apparaat hem alleen bekend was van enkele molens uit de streek van NW-Utrecht.

Van een bevriend molenaar werd desgevraagd vernomen dat hem het bedoelde hulpmiddel wel degelijk bekend was van vroeger. Hij kende het

onder de naam stuthaak. Deze molenaar is woonachtig in het Rijnlandse.

Van andere zijde werd erop gewezen dat de stuthaak ook voorkomt in het (zeer lezenswaardige) boekje strijd voor een molen, van Jan den Tex, eertijds bestuurslid van 'De Hollandsche Molen' en in 1975 opnieuw uitgegeven door het Gilde. Daar dreigde de stuthaak wel zeer oneigenlijk te worden gebruikt...

Het verhaal speelt zich af op de Rijsaterse Molen, ook in het Rijnland. Een aanwijzing dat het daar, zeker vroeger, algemeen bekend was en gebruikt werd.

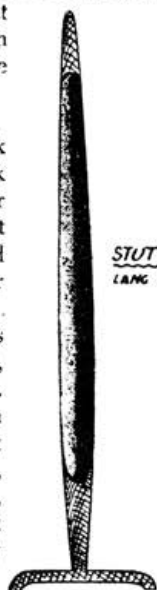
Hieronder volgt het betreffende deeltje.

K.

Dirk trachtte een grapje te maken, maar bij Arie sloeg het niet in. „Beloof je me, Dirk, dat je me zal steunen? Vader kan zichzelf vergeten als hij driftig wordt. Weet je nog wel van toen ik het krooshek niet schoongemaakt had zoals hij mij gezegd had, en toen er kroos in de vijzel was gekomen en een paar kammen van het onderwiel waren gebroken? Ik dacht dat Vader me een ongeluk zou slaan met die gemene stuthaak. Geef me je hand er op, Dirk, dat je me niet in de steek laat en me door dik en dun bijstaat. Vader heeft een zwak voor jou omdat je meer van de molen houdt dan ik.”

Dirk gaf er zijn hand op.

Hij herinnerde zich het geval nog goed. Vlak bij de peilschaal stond in de toevoersloot een hek met ijzergaas, dat diende om te beletten dat er kroos kwam in de schroefvormige vijzel, die het water opvoerde. Werd dat hek niet geregeld schoongemaakt, dan hield het het kroos niet meer voldoende tegen, de vijzel raakte verstopt en het binnenwerk ging kapot. Toen dat een paar zomers geleden door Aries lichtzinnigheid gebeurd was, was Vader buiten zich zelf van woede geweest. Hij had de stuthaak genomen, de ongeveer één meter lange dikke knuppel, die gebruikt wordt om de roede tijdelijk te stutten bij het zwichten, en had er Arie zó mee op zijn tabernakel gegeven, dat hij zonder Moeders en Dirks tussenkomst zeker een paar ribben zou hebben gebroken. Dat mocht deze keer niet weer voorkomen.

STUTHAAK
LANG 1.50 M

WAT WAS DAT VOOR 'N MOLENZAAK

Dit keer was het een foto, en we hoopten dat hij duidelijk genoeg was. Dat was hij ook maar toch kwamen velen niet tot de goede oplossing, al zat men er wel dicht bij.

Diversen gaven op dat zij ervan overtuigd waren te doen te hebben met een vangstuk. Ja dat klopte ook wel maar zo simpel maakt de redactie het de molenaar nu eens niet.

Zoals een goed vrijwilliger weet, heeft een vang nog wel eens de neiging om bij het tot stilstand komen te brommen of zelfs te stoten. Het eerste is niet erg als men er mee weet om te gaan. Een brommende vang geeft aan dat hij zijn werk goed doet als je hem maar op de juiste wijze behandelt. Een stotende vang is minder prettig en kan op den

duur zelfs schade toebrengen aan het bovenwiel en/of de vangconstructie zelf. Om dit te voorkomen zijn er twee remedies. Deze twee remedies zijn:

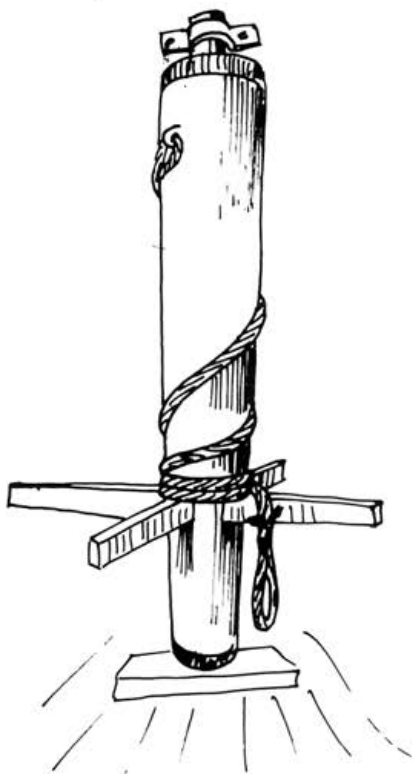
A: Brengt, indien niet aanwezig, z.g. oplooptakken aan op de vangstukken. Dit zijn afschuiningen met een diepte van ± 2 cm en een lengte van 6 á 7 cm, die voorkomen over de volle breedte van de koppen van de vangstukken, aan de binnenzijde. Als ze niet aanwezig zijn is dit geen fout van de molenmaker maar veelal een teken van slijtage van de vangstukken.

B: Dit is eigenlijk de eerste remedie welke toegepast moet worden. Strooi tijdens het vangen een weinig scherp metselzand tussen de vangstukken. Wees er bij dit klusje wel op attent dat men dit doet bij een draaiende molen. Deze is uiterst langzaam maar wel genadeloos bij onvoorzichtigheid.

Men weet echter nog steeds niet wat nu de afgebeelde molenzaak dan wel was.

Eens is er een pientere molenmaker aan het werk geweest op de molen van de polder Westbroek, die bij zichzelf dacht: waarom niet continue een beetje zand tussen de vangstukken en het bovenwiel strooien. Goede raad was toen nog niet duur en hij bracht in het buikstuk van de vang een 'baksteen' aan in het formaat kloostermop!!!

Het resultaat is... nul. De vang bromt nog steeds, vooral na een week stilstand en relatief vochtig weer. De remedie hiertegen is; tijdens de eerste keer vangen, de molen met een slepende vang er op om hem tot stilstand te brengen. Er is dan geen brom of stootje meer te voelen of te horen.

AFDELING NOORD-BRABANT

Om de praktische vaardigheden en de theoretische kennis van zowel leerling als gediplomeerde vrijwillig molenaars te verbeteren, wil de afdeling Noord-Brabant vanaf 9 december 1990 starten met 'molenzondagen'. Op de tweede zondag in de maand worden er 2 tot 4 molens opengesteld voor publiek en collega-molenaars. Onder toezicht van enkele instructeurs en/of molenaars kunnen de molens bekeken worden en praktische handelingen uitgevoerd worden.

De molenzondagen voor het komende halfjaar zijn:
13-01-1991:

- Nuenen (De Opwettense Watermolen)

- Eindhoven (De Collise watermolen)

10-02-1991:

- Moergestel

- Oisterwijk (De Kerkhovense Molen)

- Hilvarenbeek (De Doornenboom)

- Goirle (Molen De Wilde)

10-03-1991:

- Wanroy (De Ster)

- Rijkevoort (De Luctor et Emergo)

07-04-1991:

- Zeilberg (Marie Antoinette)

- Asten

- Someren (Beltmolen Van Deursen)

De molens zijn geopend van 12.00 tot 16.00 uur.

MOLENAARS EN MOLENS VAN ZOUTELANDE

Zeeland kent vele karakteristieke molens en de kleine maar stoere grondzeiler van Zoutelande is er daar een van. De vrijwillig molenaar Gabriëls, welke met deze molen reeds vele uurtjes actief bezig is geweest heeft in de loop der tijd een hoeveelheid gegevens betreffende molens verzameld en hier een boekje van samengesteld.

De tekst geeft een goed overzicht van het wel en wee van zowel de molen zelf als haar mulders, en is voorzien van diverse foto's. Van deze laatste is het jammer dat deze niet in drukwerk zijn uitgevoerd waardoor de kwaliteit er enigszins onder geleden heeft.

De verkoopprijs is f 5,50 (incl. verzendkosten). Geïnteresseerden kunnen het boekje bestellen door het overmaken van het genoemde bedrag op postgiro rek.nr. 5403106 t.n.v. G.P.C. Gabriëls te Zoutelande.

OVER MOLENS, WATERSCHAPPEN EN VEENPOLDERS IN DE STELLINGWERVEN

Betreft Oost- en Weststellingwerf, de twee zuidelijke gemeenten in Friesland, grenzend aan Drente en Overijssel.

De Stellingwerper molengeschiedenis belicht door molenkenner J. Klaver uit Oosterwolde

Een verhandeling over de soorten industriemolens, die in de Stellingwerfen voorkwamen en waar een aantal van deze molens stonden, of nog staan. Alsmede een beschrijving van de Waterschappen en Veenpolders vanaf de oprichting tot hun opname in de Concentratie van Waterschappen. Speciale

aandacht is besteed aan de wijze van bemaling met windkracht, voor zo ver dat van toepassing was. De studie is geschreven door de bekende molenkenner J. Klaver uit Oosterwolde. Het geheel is voorzien van talrijke illustraties, en kaarten met de standplaatsen van de molens.

De scriptie is in het Nederlands geschreven en is verkrijgbaar bij de Stichting Stellingwarver Schrieversronte, postbus 138, Bongheer 1, 8430 AC Oosterwolde, tel. 05160 - 14533, voor de prijs van fl. 15,-, exclusief verzendkosten.

NIEUWE GILDELEDEN VANAF AUGUSTUS 1990

O. Reinders, Achter de Barakken 2 K,
6211 RZ Maastricht
J.S. Jongkind, Hoofdbuurtstraat 6,
1981 BE Velsen-Zuid
C.A.T. van Berloo Konijn, Turfakker 32,
1541 TN Koog a/d Zaan
R.D. Reinders, Corn. Houtmanstraat 35,
9934 HE Delfzijl
J.A. v.d. Wijk, Skagerrak 207, 9933 SK Delfzijl
L. Peihak, Proosdij 18, 9936 EW Farmsum
T.A.F. van Schendel, Vorrinklaan 1,
5237 BN 's Hertogenbosch
G.H. van Rossum, Leusderweg 25,
3811 NK Amersfoort
J.F.L.A. Hegeman, Molenweg 24,
9797 PT Thesinge (S-donateur)
T.B. Alfing, Klapsterweg 6, 9946 PH Woldendorp
W.A.J. Berkhout, Oude Haven 33,
1671 AT Medemblik
J.A. Berkhout, Oude Haven 33,
1671 AT Medemblik
H.J. Janssen, S. de Walstraat 11, 9035 BV Dronrijp
R.J. van Eenennaam, Kerkplein 7,
4399 AM Nw & St. Joosland
P.J. van Tongeren, J. Luykenstraat 28,
9721 JL Groningen
D.J.M. Bakens, Limburglaan 21, 6004 HA Weert
A.J. Boree, Lage Trijnweg 1, 9909 TC Spijk
H. Louw, J. Rosslaan 1, 2803 XR Gouda
B.A.J. Hoofs, Vinkenslag 17,
5081 RN Hilvarenbeek
M.B.N. Hoogzaad, Postbus 2225, 1620 EE Hoorn
D.J. van der Zee, v. Eesterenlaan 20,
9731 MZ Groningen

A.A. Lorst, Oude Dukenburgseweg 20,
6538 NE Nijmegen
J.H. Homan, Jan Zijlstraat 17, 9792 PT Ten Post
J.H. Bisschop, Jan Zijlstraat 27, 9792 PT Ten Post
J. Wessels, Dorpsstraat 20, 7274 An Geesteren (Gld)
F.G.M. de Hoogh, De Burcht 17,
4901 JB Oosterhout
J.C. Bakker, Moerdijkstraat 37,
2751 BE Moerkapelle (S-donateur)
P.D. Scholten-Ballast, Klaverdreef 2,
7006 LP Doetinchem (donateur)
N.J. de Ree, Ipperakkeren 59, 5331 XM Kerkdriel
L.C. Spithost, Tussendijken 4, 9251 LW Bergum
W.M. Damstra, Kerklaan 22, 9717 HE Groningen
E.G. Sluyter, Kostverloren 2,
3925 TW Scherpenzeel
K. Rentes, Deltastraat 3, 3249 AC Herkingen
J.V. van Noorle Jansen, Heilige Geestlaan 6,
2465 AX Rijnsaterwoude
H. van Noorle Jansen, Heilige Geestlaan 6,
2465 AX Rijnsaterwoude
J. Pries, Gierenplas 3, 7963 RD Ruinen
W. Hulleman, De Wieken 42, 7707 DR Balkbrug
J. Kuipers, Balderikstraat 7, 7415 VG Deventer
J. Terpstra, Langpaed 24, 9036 HJ Menaldum
G. Panhuis, v. Duyn van Maesdamstraat 71,
7391 VJ Twello
H. Snoek, Hoogeweg 40, 9679 AK Scheemda
P.J. Volmer, Molenweg 12,
1646 WK Ursem (geslaagd lid)
L.E. Wietses, Tussendijken 4A, 9251 LW Bergum
J. van der Veen, De Baander 47, 9356 CL Tolbert

WAT DE MOLENAAR ZAG EN HOORDE

De molenaar kreeg vanuit het Zeeuwse de suggestie om eens een nieuwe duimstok te kopen. De vorige keer werd in deze rubriek gewag gemaakt van de korte kruipalen bij de standaardmolen van Kruiningen. Deze zouden 1.80m lang zijn, in tegenstelling tot de geschatte 1 meter.

Het zal wel gekomen zijn doordat de oude houten kruipalen, waaraan de molenaar gewend is op zijn molen, 2.50 m lang en 25 cm dik zijn, met ondergrondse dwarsbalken in de vorm van een kruis, van een meter lengte. (Gemeten met een stalen rolmaat!)

De betonnen palen die hier en daar worden gebruikt zijn aanmerkelijk korter, 1.50 meter en zonder kruis. Deze blijken, ook nadat ze geruime tijd zijn ingegraven, niet altijd vast te zitten in de grond. Zelfs ondanks hun veel grotere gewicht in vergelijking met hout. Kortom: kruipalen zijn zelden te lang.

Een argument om kruipalen niet te lang te nemen bij een Zeeuwse standerdmolen was dat zij minder te lijden hadden en dat de krachten die erop worden uitgeoefend niet zo groot zijn.

Tijdens het malen geldt dat inderdaad. Ook wanneer er loopschoren aanwezig zijn zullen de krachten die op de kruipalen worden uitgeoefend minder groot zijn dan bij een zwaar malende poldermolen. Toch moet er rekening mee worden gehouden dat er soms flinke spanningen op een kruipaal kunnen komen te staan. Ook bij standerdmolens. Bij de laatste orkaan zijn de meeste molens door de vang gegaan en zwaar aan de roeketting gaan hangen. Bij een behoorlijke wind van achteren gaat elke molen met Oud Hollands tuig en zonder pal door de vang en hangt dan in de roeketting. Bij een van de stormen uit de zeventiger jaren ging een fokkenmolen door de vang met medeneming van een betonnen kruipaal. In zo'n geval trekt ook de staart dikwijls de palen los waaraan hij vastligt door de enorme krachten en kruit zichzelf vervolgens uit de wind. Daarvan zijn meerdere voorbeelden.

De wijze van constructie die gebruikt werd voor de standerdmolen van Roosendaal om de staart vast te kunnen leggen is mij niet bekend, maar het zal toch wel iets meer zijn geweest dan enkele korte perkoenpaaltjes. Toch heeft deze molen zich losgewerkt en is achterstevoren gaan staan. Een bewijs dat zich toch grote (te grote) krachten hebben voorgedaan, die niet met de bestaande inrichting konden worden weerstaan.

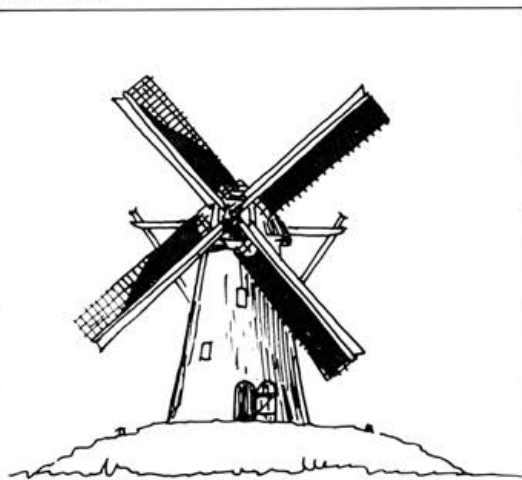
Hoe het zij, misschien mag als criterium gelden dat een kruipaal in geen geval regelmatig ruimte mag hebben aan zijn zijanten, meer dan enkele millimeters en ook niet bij zwaar kruien. Wanneer dat wel het geval is is een kruipaal te kort.

renmolen in Zuid-Holland die dagenlang met de zeilen voorstond. Uit eigen waarneming is nog een soortgelijk geval bekend van een vroegere zaagmolen in het Noord-Hollandsche die wekenlang met één vol zeil dwars stond. Dit soort zaken behoren tot de zwaarste zonden in de molenwereld. Zoiets is onder geen enkele voorwaarde te tolereren. Daarvoor is geen enkel excuus. "Molenaars" die zoiets proberen te vergoeilijken zijn het niet waard om met een monument van vele tonnen om te mogen gaan...

De molenaar las in de Consumentengids: **Ooit een scharrelbrood gezien?** Scharrelbrood wordt geboren in de molen van het **ambachtelijk korenmolenaarsgilde**. Daar ontstaat op een milieuvriendelijke manier, het eerlijke molenaars meel. Voor dag en dauw wordt op ambachtelijke wijze en zonder dat er toevoegingen worden gebruikt, van dat meel bijzonder lekker brood gebakken: **'Het scharrelbrood'**.

Het mag duidelijk zijn dat het ging om een advertentie en het bovenstaande is een gedeelte daaruit. De Consumentengids schrijft daarbij nog een onderschrift: "Scharrelen betekent: vrij loslopen. Deze advertentie prijst 'scharrelbrood' aan; brood dat blijkbaar eerst losgelaten wordt voor het op een bord beland. Duidelijk een tekst van een scharrelaar."

De molenaar hoorde dat in het Brabantse werd gemalen met twee volle en twee halve zeilen. Ogenschijnlijk niets bijzonders aan de hand, maar wel, toen bleek dat de twee vollen achter elkaar waren gelegd en daarna de halven dito. Nadat de vorige keer het draaien met drie vollen werd gemeld, nu dit weer... Wanneer gaat er nu gedraaid worden met één volle op de binnenroe en één volle op de buitenroe?

De molenaar hoorde van een stenen stellingko-

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS T.B.V. DE OPLEIDING

Informatie I t/m X	Algemene informatie over praktijk, molenzeilen, smeren, vangen, het weer, klein onderhoud, bliksemafleider e.d.
Informatie XII	De opbouw van de wipmolen en de achtkante molen (G.J. Pouw)
Informatie XVI	Waarom draaien de wieken linksom, waarom hellende bovenas en de tonmolen (E. Smit)
Informatie XIX	Molenaarservaringen (J. Kaal)
Informatie XX	Kruiwerken (G.J. Pouw)
Informatie XXI	Weercursus (P.W. Rosier KNMI)
Informatie XXII	Bovenassen (G.J. Pouw en M. van Doornik)

Het boek "Wieksystemen voor polder- en industriemolens" door G.J. Pouw behoort ook tot het lespakket en omvat o.a. de informaties VIII, IX, XIII, XIV en XV.

Bij aanmelding als lid-in-opleiding dient men dit lespakket aan te schaffen omdat dit nodig is bij de opleiding. De prijs is uiterst laag gehouden en bedraagt f 50,-.

Gratis uitgaven:

Statuten en Huishoudelijk reglement.

Bladen voor het maaluren-boekje t.b.v. leden-in-opleiding.

Bladen voor het maaluren-boekje t.b.v. geslaagde leden.

De richtlijnen voor het examen voor vrijwillig molenaar.

Modelcontract voor vrijwillige molenaars.

Folder betreffende de Gilde-verzekeringen.

Voor inlichtingen en het bestellen van de hierboven genoemde boeken enz. kunt u contact opnemen met de ledenadministratie van het Gilde:

Mevr. E.N. Pouw-Schipper, Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden. Tel. 02159-45428.

VOOR DE OPLEIDING AANBEVOLEN LITERATUUR

Molens	Ir. F. Stokhuyzen, 5e geheel herziene druk
Opleiding watermolenaar	Ing. J. den Besten Te bestellen d.m.v. storting op postgiro 139754 te Loenen a.d. Vecht van f 50,- (incl. porto).
Zingende stenen	D.J. Abelskamp, f 45,- (excl. f 7,50 porto)
Rond zingende stenen	D.J. Abelskamp, f 45,- (excl. f 7,50 porto)

Beide laatste boeken zijn te bestellen via: girorekening 148232 t.n.v. Rabobank Midden-Westland t.g.v. rekeningnummer 13.53.85.210 t.n.v. penningmeester cursuscommissie Barendse te Poeldijk. Bestelt u beide boeken gelijktijdig, dan is de prijs f 99,- (incl. porto).

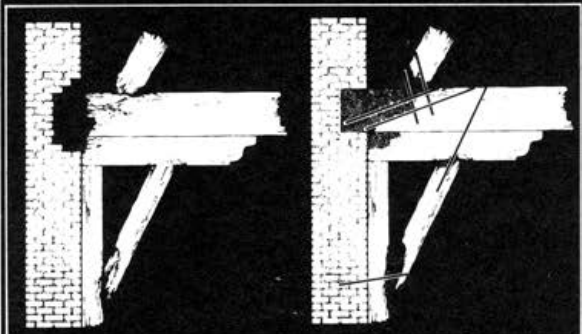
VRIJWILLIGE

HET GILDE VAN

MOLENAARS

een sterk verhaal van Renofors

Renofors herstelt al ruim vijftien jaren aangetaste en verzwakte houtkonstrukties, zoals balkenden, muurplaten, spantbenen, blokkelen etc. door middel van een polymeerchemische restauratietechniek met vooraf gemaakte statische berekeningen. Door toepassing van speciaal voor dit doel ontwikkelde epoxyharsen en glasfibers zijn inmiddels in duizenden objecten de dragende en esthetische functies van vele houtkonstrukties herwonnen tegen relatief lage kosten en met optimaal behoud van het oorspronkelijke.

*Voor nadere informatie ligt er een documentatiemap voor u klaar, compleet met een (verkorte) lijst van door Renofors uitgevoerde objecten.

Renofors, gewapend in hout

behoeden om te behouden

Houtworm-, Boktor-, Bonte Knaagkever-, Zwamaantastingen, etc., bedreigen waardevolle houtkonstrukties in vele monumentale gebouwen zoals kerken, kastelen, molens, boerderijen enz.

Conserduc voert sinds 1950 curatieve en preventieve behandelingen uit tegen houtaanvreterende insecten en houtaantastende schimmels met gebruikmaking van de modernste middelen en methoden, door geheel Nederland.

Conserduc is tevens leverancier van een modern pakket houtverduurzamingsmiddelen voor de Bouw en "doe het zelfver".

Wilt u het oorspronkelijke behouden en kosten besparen? Vraagt u dan vrijblijvend onze documentatie aan of een kosteloos advies/offerte.

Lid van

CONSERDUC/RENOFORS®

Stationsstraat 41a, 4921 AC MADE - Tel. 01626-6363* - Fax. 01626-6044